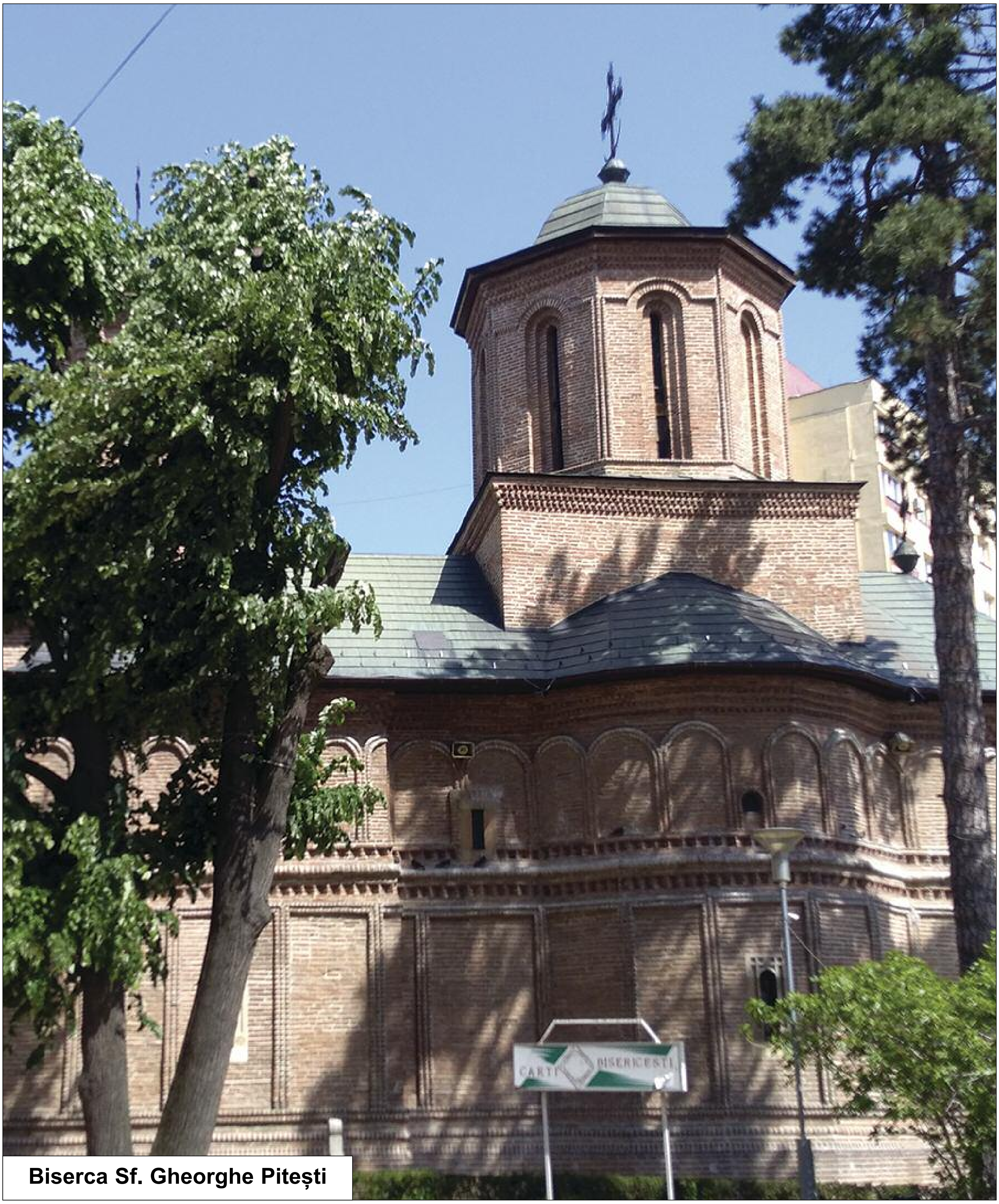
Restituiri

Pitești

Revistă document a Centrului Cultural Pitești

Anul XVI ■ Nr. 2 (48)/2018
Serie nouă ■ 4 lei

Biserca Sf. Gheorghe Pitești

Sumar

Restituiri Pitești

DIRECTOR DE ONOARE:
prof. Marius CHIVA

CONSILIUL ŞTIINŢIFIC:
conf. univ. dr. Claudiu NEAGOE
cercet. şt. III dr. Oana Andreia SÂMBRIAN

COLECTIVUL DE REDACŢIE:
Redactor-şef: dr. Marin TOMA
Secretar de redacţie: Simona FUSARU

Redactori:
prof. dr. Elena STEFĂNICĂ
prof. dr. Constantin VĂRĂȘCANU
Octavian DĂRMĂNESCU
ing. Nicolae COSMESCU

Corectură: Constantin CÂRSTOIU
Relaţii cu publicul: Carmen SAITA

ADRESA REDACŢIEI:
Centrul Cultural Piteşti,
Calea Craiovei, nr. 2 (Casa Cărţii)
Tel./fax.: 0248 219976
www.centrul-cultural-pitesti.ro
e-mail: restituiripitesti@gmail.com

Revista *Restituiri Pitești* apare trimestrial sub egida Consiliului Local şi a Primăriei Piteşti. Revista publică articole pe teme de istorie universală şi românească, sociologie politică, antropologie socială şi culturală, precum şi documente variate din Arhivele Naţionale ale Statului, Arhivele Militare Române şi arhive personale.

Responsabilitatea pentru conţinutul articolelor revine în totalitate autorilor (art. 206 C.P.).

Reproducerea articolelor sau a documentelor publicate se poate face numai cu indicarea autorului articolului şi a titulaturii revistei.

Textele şi fotografiile aduse în redacţie nu se înapoiază.

ISSN: 1583-5863

Editor - Centrul Cultural Piteşti

Tiparul executat la TIPARG S.A.

De la libertățile juridice la libertatea ontologică

dr. Marius ANDREESCU

I. Despre libertate şi libertăţile juridice

Orice încercare în sfera ştiinţelor umaniste de a caracteriza şi de a explica omul în individualitatea sa sau în relaţiile sociale se raportează şi la problema libertăţii. Este firesc să se întâmple aşa, deoarece libertatea este esenţial legată de fiinţa umană dar şi de fenomenalitatea existenţială a omului. Existenţa omului nu are sens fără a lua în considerare libertatea prin care omul devine din individ persoană şi creator de sensuri şi semnificaţii. Importanţa acestei realităţi existenţiale constă şi în faptul că omul este singura fiinţă creată a cărei dimensiune ontologică fundamentală este libertatea. Prin aceasta, el fiind nu numai o fiinţă naturală, dar şi o fiinţă spirituală. Libertatea, ca determinare ontologică, face diferenţa dintre individ şi persoană. Numai omul, ca persoană, este o fiinţă liberă, nu şi individul. Constantin Noica spunea în acest sens că „unde nu este libertate este număr", deoarece numărul este expresia conceptuală a generalităţii abstracte şi nedeterminate ce caracterizează orice structură existenţială umană, bazată numai pe fenomenalitatea existenţială a „eului", nu şi pe „sinele" mai adânc al fiinţei umane.

Părintele Dumitru Stăniloaie spunea că omul „este taină şi lumină, este o taină a luminii". Am putea încerca să spunem că omul este şi o taină a libertăţii, deoarece prin această trăsătură a sa, de a fi liber, se diferenţiază şi se opune determinismul natural şi temporar, necesităţii legilor repetative ale naturii, transfigurează existenţa de la „ce este" la ce „trebuie să fie", adăugând acesteia valoare şi sens. Prin libertate ca dat existenţial, se poate concepe şi înţelege toată măreţia şi splendoarea existenţei umane, atât în raport cu sine însuşi, în relaţie cu societatea, în relație cu Dumnezeu, şi cu întreg universul.

Cu toate că filosofia, ştiinţele juridice, antropologia, morala şi alte discipline abundă de conceptualizări şi teorii şi descrieri ale libertății umane, nu se poate spune că s-a ajuns la o înţelegere deplină a sensurilor şi semnificaţiilor libertăţii, mai ales dacă este privită nu numai din perspectiva raţionalităţii, dar ca dat existenţial, ca determinare ontologică a omului. Iată de ce libertatea este o taină a omului, dar care nu înseamnă scepticism sau neputinţa raţiunii de a înţelege, ci, mai degrabă, faptul că, capacitatea şi vocaţia să se adâncească tot mai mult în sensurile profunde ale libertăţii ontologice. Deşi este un dat existenţial al omului, libertatea este vie, nu este încremenită în structuri abstracte, ci este legată de devenirea omului şi a societăţii.

Între libertate şi iubire este o legătură indisolubilă, deoarece, aşa cum arată teologia ortodoxă, adevărata libertate este determinată de comuniunea de iubire dintre om şi Dumnezeu şi prin Dumnezeu, între om şi semenii săi şi tot universul. Incontestabil, filosofia, în primul rând, dar şi alte ştiinţe, aduc o contribuţie importantă la înţelegerea conceptuală a libertăţii umane, înţelegere care rămâne în sfera raţionalităţii, a conceptelor abstracte, fie ele şi morale sau utilitariste şi mai puţin angajează existenţial fiinţa umană. Libertatea este gândită de filozofie ca o dimensiune a eticului, ceea ce evident este corect pentru că incontestabil libertatea este şi principiu şi valoare a eticului uman. Kant rămâne desigur unul dintre principalii gânditori care au adus o contribuţie esenţială la fenomenologia libertăţii umane, în dimensiunea sa morală. Filosoful a încheiat *Critica raţiunii practice* cu o concluzie ce sintetizează întreaga sa gândire şi operă: „Două lucruri umplu sufletul cu admiraţie mereu nouă şi crescândă veneraţie, cu cât mai des şi mai perseverent se ocupă reflecţia de ele: cerul înstelat deasupra mea şi legea morală în mine"[1].

Acest profund şi frumos dicton este, de fapt, o bază raţională pentru unificarea celor două domenii ale investigaţiei umane, dar şi al existenţei omului, respectiv al naturii şi al moralităţii. Reprezintă totodată un temei pentru întreaga concepţie morală a filosofului de la Konigsberg. Pentru ca o morală construită pe baza a trei postulate, dintre care două se află deasupra relaţiilor interumane - *Dumnezeu şi sufletul nemuritor* - să poată fi interpretată ca unind înaltul „cerului înstelat", în care sunt proiectate aceste idei cu *libertatea* sinelui profund al omului, este nevoie de o altă structură conceptuală decât

cea folosită pentru investigarea naturii, şi anume, aşa cum arată Kant, este nevoie de concepte ale raţiunii practice, care au şi valoare constitutivă existenţială. În această construcţie, conceptul de libertate se dovedeşte a fi indispensabil, datorită asocierii sale cu fiinţa raţională, sediu al sinelui mai adânc al omului. Spunea filosoful român Constantin Noica că pentru a ajunge la libertate „trebuie să fii infidel eului în drumul către sine". Ascendentul moral al libertăţii face ca prin ea celelalte două *idei raţionale*, respectiv existenţa lui Dumnezeu şi existenţa sufletului nemuritor, să îşi părăsească statutul de idei transcendente, regăsindu-se în imanentul moral prin care ele pot fi înţelese şi în anumite limite demonstrate. De aceea, Kant numeşte libertatea „cheia de boltă" a întregului sistem al raţiunii pure. Am subliniat faptul că în gândirea kantiană şi de altfel în raţionalismul filosofic şi chiar în orientările protestante creştine inclusiv cele panteiste sau deiste, Dumnezeu nu este conceput ca persoană, iar sufletul şi libertatea nu ca realităţi, ci ca idei raţionale.

Perspectiva kantiană asupra libertăţii, în opinia noastră, formează o notă distinctă în raport cu toate celelalte sisteme metafizice care abordează problema libertăţii, deoarece este legată de raţiunea practică, transformatoare a omului, de vocaţia şi capacitatea fiinţei umane de a se manifesta creator în cadrul existenţei naturale, de a crea şi conferi sensuri şi valori.

Gândirea realistă şi materialistă filosofică şi pragmatismul concep libertatea în raport cu necesitatea. Libertatea este înţeleasă nu atât ca un aspect esenţial, definitoriu, complet diferit de determinismul actual şi temporar, ci mai ales ca o consecință a acestui determinism. Altfel spus, în realismul şi materialismul ontologic, libertatea nu este decât o formă a necesităţii, a determinismului, pe care îl poate depăşi, dar nu îl poate transforma sau transfigura spiritual. Consecinţa este subordonarea libertăţii şi, implicit, a omului determinismului natural. Este celebră în acest sens concepţia materialistă despre libertate ca fiind „necesitatea înţeleasă".

Această înţelegere a libertăţii ca fiind determinată de ordinea valorică, spirituală sau juridică este întâlnită şi în forme mai rafinate ale gândiri teologice sau filosofice şi indiscutabil proprie gândirii juridice. „Ordinea", indiferent de ce natură ar fi, exprimă necesitatea, limita şi chiar constrângerea, toate acestea fiind contrare prin înţelesuri libertăţii umane ca dat existenţial.

Raportul dintre libertate şi necesitate, dintre libertate şi lege, morală sau juridică este unul recesiv. Necesitatea ca ordine, indiferent de natura şi configuraţia ei este termenul dominat, iar libertatea cel recesiv. Sigur, libertatea nu decurge din necesitate, fie aceasta şi ordine spirituală, nu este determinată de o astfel de necesitate ca în concepţia materialistă. Ca existent, libertatea este diferită de necesitate, dar în raport cu ordinea a cărei expresie este necesarul, libertatea este întotdeauna recesivă şi neîmplinită. În raport cu necesitatea unei ordini exitenţiale, ca termen recesiv, libertatea nu este niciodată deplină, nu este împlinită, ci se află întotdeauna în precaritate.

În studiile anterioare consacrate libertăţii am vorbit despre astfel de precarităţi specifice ordinii existenţiale în care se află omul. Ne referim la diferite forme şi neîmpliniri ale libertăţii umane dar care nu au un sens peiorativ, ci care sunt expresia libertăţii şi nu a determinismului natural. Iată câteva astfel de forme: libertatea naturală, libertatea morală, libertatea culturală, libertăţile sociale şi juridice.

În acest context, se pune întrebarea dacă există împliniri ale libertăţii, chiar şi într-un sens absolut, fără un raport recesiv cu ordinea de orice natură ar fi, fără limită şi cu o deschidere infinită spre absolutul existenţial. Răspunsul nostru este afirmativ: este *libertatea spiritului uman, care, parafrazândul pe Părintele Arsenie Boca, se află în această lume şi totdeauna mai presus de ea. Este libertatea ontologică adevărată, care, aşa cum vom arăta mai jos îşi are temeiul nu în necesitatea unei ordini exterioare, ci în comuniunea de iubire dintre Dumnezeu şi om, izvorul nesecat al libertăţii şi iubirii fiind Dumnezeu.*

Abordarea problematicii libertăţii, pe care o întâlnim în ştiinţele juridice, are particularităţi conceptuale multiple şi, am spune noi, de multe ori mai importante decât concepţiile filosofice despre libertate, deoarece juridicul reprezintă o stare a existenţei umane, o caracteristică a stării sociale, deosebită de starea naturală, materială. Este o stare contemporană a existenţei umane, respectiv „starea juridică", ce cuprinde o ordine existenţială bazată pe două realităţi: *norma juridică şi libertatea.* Dreptul nu poate fi conceput în afara ideii de libertate. Sistemul normativ, aspectul cel mai important al dreptului, îşi are sensurile şi legitimitatea în existenţa umană, aceasta din urmă având ca dat fiinţial libertatea.

Dar despre ce fel de libertate se poate vorbi în normativismul juridic şi în categoriile şi conceptele dreptului? Inevitabil, este vorba de o libertate a normei juridice, o libertate construită, şi nu un dat existenţial. Trebuie să subliniem că norma juridică implică şi constrângerea, ca de altfel orice ordine existenţială aplicată fenomenologiei umane. Apare un paradox important pe care l-au semnalat şi unii autori din domeniul metafizicii creştine, şi anume coexistenţa constrângerii juridice, iar pe de altă parte a libertăţii omului, ambele fiind esenţiale pentru ordinea specifică stării juridice în care omul contemporan se află.

Este interesant şi un alt aspect, şi anume acela că norma juridică nu arată ce este libertatea, nu o defineşte, nu îi arată sensurile, ci numai situaţiile în care libertatea este îngrădită. Mai mult decât atât, este bine să observăm că, spre deosebire de metafizică şi de etică, norma juridică nu exprimă şi nu conceptualizează libertatea ca atare, ci numai *libertăţi sau drepturi,* adică aspectele fenomenale ale manifestărilor umane în mediul social, prin natura sa un mediu relaţional. Este evident că sistemul normativ juridic nici nu ar putea să definească libertatea ca atare, pentru că există incompatibilitate existenţială între constrângerea normativă, iar pe de altă parte libertatea ca dat ontologic. Acest aspect este regăsit şi în doctrină, în concepţia juridică asupra libertăţii. La o analiză mai atentă a teoriei juridice despre libertate, chiar şi a concepţiilor jusnaturaliste, se observă absenţa definiţiei libertăţii. Doctrina juridică postulează libertatea omului şi evidenţiază conţinutul libertăţilor juridice, limitele acestora, dar nu definesc libertatea ca dat ontologic. Legea, inclusiv Constituţia, sau, într-o sferă mai largă, tratatele şi convenţiile internaţionale, nu explică, nu caracterizează şi nu definesc libertatea, ci numai *libertăţile omului* pe care le consacră. Se poate spune că sistemul normativ juridic care are drept componentă necesitatea ca ordine normativă şi, pe de altă parte, ca libertăţile omului consacrate de această ordine prezintă următoarele caracteristici:

1. Nu este consacrată libertatea existenţială, imposibil de analizat prin norma juridică, ci numai libertăţile construite de însăşi norma juridică, ca expresie a voinţei legiuitorului la un moment istoric determinat. În acest context, este interesant să semnalăm totuşi că prima Constituţie a lumii, respectiv cea a Statelor Unite ale Americii, în forma sa iniţială, nu consacra şi, deci, nu exprima normativ niciuna dintre libertăţile juridice. Doctrinarii spuneau la vremea respectivă că Legea fundamentală nu poate să reglementeze libertăţi pentru că ea însăşi exprimă libertatea. Ulterior, prin amendamentele adoptate, această situaţie s-a schimbat şi în ceea ce priveşte Legea fundamentală a Statelor Unite ale Americii. În sfera libertăţilor şi drepturilor constituţionale, desigur libertatea individuală este cheia de boltă. Dacă studiem Constituţia României, constatăm aceleaşi aspecte pe care le-am menţionat mai sus, şi anume imposibilitatea definirii normative sau explicării raţionale a libertăţii individuale. Art. 23 alin.(1) din Constituţia României consacră libertatea individuală, siguranţa persoanei şi inviolabilitatea acestora: „Libertatea individuală şi siguranţa persoanei sunt inviolabile". Inviolabilitatea rămâne totuşi şi în sfera relativismului fenomenologic juridic, deoarece însăşi norma juridică constrânge libertatea şi, mai mult decât atât, exercitarea libertăţii individuale poate fi restrânsă prin mijloace statale;

2. Libertăţile juridice care, spunem noi, îşi au sursa în libertatea ontologică a omului, sunt caracterizate prin expresii negative, adică obligaţia generală a statului de a nu le îngrădi şi, mai rar, prin obligaţiile pozitive ale statului de a le promova. Mai sunt arătate uneori şi situaţii concrete în care libertatea este îngrădită. Altfel spus situaţii legitime în care statul, în conformitate cu legea, poate restrânge exercitarea unor drepturi sau libertăţi;

3. Libertăţile juridice sunt întotdeauna limitate şi condiţionate. Întreaga construcţie a sistemului de libertăţi juridice se bazează pe conceptul „coexistenţei libertăţilor" care este firesc pentru fenomenologia ordinii juridice şi în acelaşi timp şi sociale;

4. Libertăţile juridice consacrate normativ sunt expresia demnităţii omului în cadrul societăţii organizate statal. Titularul lor, omul sau „individul", cum se spune în doctrină, poate să opună aceste libertăţi puterii statale, poate să ceară respectarea lor. Eficienţa unei astfel de conduite specifice demnităţii umane în mediul social este condiţionată de două aspecte majore: a) gradul de conştientizare a libertăţilor juridice de către titularul lor; b) eficienţa mijloacelor juridice de garantare a acestor libertăţi.

5. Mai este un aspect important pe care îl regăsim mai ales în instrumentele juridice internaţionale privind drepturile şi libertăţile omului şi anume expresia folosită în preambulul acestora, în sensul că statele semnatare „recunosc" drepturile şi libertăţile pe care le consacră. Această expresie este foarte importantă pentru că evocă ideea de libertate existenţială a omului, anterioară libertăţilor

juridice şi în raport de care drepturile şi libertăţile specifice stării juridice a omului îşi găsesc legitimitatea. ”A recunoaşte” înseamnă a admite că libertatea este un dat al fiinţei umane şi nu doar o construcţie juridică;

6. Norma juridică, mai ales în condiţiile voinţei de „normare juridică” pe care societatea contemporană o cunoaşte, se depărtează din ce în ce mai mult de valorile umane. Este o structură abstractă, generală şi impersonală a cărei legitimitate nu este una valorică, ci una a unei recunoaşteri formale în cadrul sistemului normativ avut în vedere. Abandonarea valorilor are drept consecință relativismul normativ bazat aproape exclusiv pe voinţa pură a legiuitorului la un moment istoric determinant.

7. Există totuşi un aspect pe care concepţiile filosofice sau de altă natură despre libertate nu au posibilitatea să îl realizeze; libertatea unită cu norma juridică îl poate înfăptui. Este vorba de garantarea libertăţilor juridice, evident nu a libertăţii ontologice. Normele juridice, care consacră libertăţi, împreună cu justiţia, au această menire de a putea garanta libertăţile individuale în faţa ingerinţelor sau abuzurilor de tot felul ce pot exista într-o societate organizată statal. Numai sistemul normativ şi, în special, cel constituțional, poate să garanteze fiecărui om că libertăţile recunoscute sau consacrate de lege pot fi apărate, în primul rând în faţa puterii statului, care oricând poate deveni discreţionară, dar şi faţă de imixtiunile altor subiecți de drept în sfera propriei libertăţi. Garantarea libertăţilor individuale, prin norma juridică, este o cerinţă a statului de drept. Realitatea garanţiilor şi eficienţa mijloacelor juridice de apărare a drepturilor şi libertăţilor subiective este o chestiune care ţine de particularităţile fiecărui stat, sistemul de guvernământ, formele concrete de realizare a puterii statale, raporturile dintre stat şi cetăţeni şi, nu în ultimul rând, eficienţa actului de justiţie.

În ceea ce priveşte relaţia complexă dintre sistemul juridic normativ, iar pe de altă parte societate, se poate constata că în contemporaneitate sistemul juridic are tendinţa de a avea propria sa autonomie funcţională, în afara determinărilor obiective sau subiective pe care le transmite societatea. Autonomia juridicului încearcă să se transforme dintr-o structură secundară, fenomenologică şi ideatică, într-una cu realitate proprie, cu puterea de a impune ordinea sa ordinii sociale şi naturale. În acest context, libertăţile juridice consacrate normativ încearcă să determine libertatea existenţială a omului, explicând-o, ordonând-o şi condiţionând-o. Este o situaţie contrară realităţii fireşti; fenomenologia juridicului trebuie să fie condiţionată, determinată, de existenţa omului, ca persoană, şi de particularităţile existenţei sociale şi nu invers. Este o expresie a dictaturii prin drept, chiar şi în societăţile democratice, deoarece legitimitatea normei juridice se află, într-o astfel de situaţie contrară firii, doar în voinţa şi interesele guvernanţilor, care se exprimă, paradoxal, în numele poporului.

Realitatea mai sus descrisă, specifică societății contemporane, are consecinţe negative, în sensul că omul, ca persoană, singurul titular al libertăţii ontologice, nu îşi mai conştientizează propria sa libertate şi aşteaptă ca ordinea normativă, statul sau chiar justiţia, să-i confere libertatea de care are nevoie. Se poate spune că, într-o asemenea situaţie, neconştientizându-şi propria sa libertate, omul contemporan nu există autentic, ci trăieşte prin delegaţie, existenţa sa fiind determinată exterior de normativismul statal şi juridic, aşa cum menţionam mai sus, abstract, impersonal şi, de multe ori, lipsit de sensul valoric.

Desigur, concepţiile jusnaturaliste pun în evidenţă libertatea ca dat ontologic al fiinţei umane şi încearcă să realizeze trecerea de la libertatea ca esenţă ontologică la libertăţile ca fenomen social, specifice stării juridice a omului şi determinate normativ. Spunem noi că niciuna dintre formele concepţiilor jusnaturaliste nu reuşeşte să facă pe deplin o asemenea trecere, iar încercarea de a păstra în cadrul libertăţilor juridice imuabilitatea şi prestigiul libertăţii ontologice este de cele mai multe ori nereuşită.

Reţinem, în acest context ideatic, că libertăţile juridice, ca element structural al stării juridice a omului, au ca temei metafizic principiul coexistenţei libertăţilor, postulat de altfel şi de justnaturalism, dar şi de Declaraţia franceză a drepturilor omului din 1789. Este o expresie firească a existenţei sociale a omului, înţeleasă prin limitele şi nu prin absolutul libertăţii existenţiale. Altfel spus, în acest plan fenomenal juridic libertatea omului, ca individ, ţine până la limita libertăţii aproapelui său. Este vorba de distincţia specifică dreptului dintre „al meu” şi „al tău”, prin care libertatea juridică nu se constituie ca o deschidere spirituală, ci ca o închidere în limitele individului. Credem că norma juridică, în acest fel, nu se poate adresa persoanei, axată pe ideea ontologică de libertate, ci numai omului ca individ, cuprins în structurile multiple ale eşafodajului social. Evident că o asemenea realitate nu este prin ea

însăşi negativă, deoarece dimensiunea fenomenalităţii sociale a omului este o realitate prin care se manifestă şi esenţa umană.

II. Aspecte ale dimensiunii ontologice a libertăţii

În studiile anterioare, aminteam de aşa numitele precarităţi ale libertăţii, adică forme ale libertăţii umane, neîmplinite, dar care au existenţă şi se manifestă. Vorbeam în acest sens de libertatea naturală, libertatea morală, libertatea culturală şi evident, nu în ultimul rând, de libertatea juridică şi socială. Se pune problema de a şti care este sursa şi, în acelaşi timp, legitimitatea acestor forme ale libertăţii. Există două explicaţii. Prima, cea normativistă, potrivit căreia ordinea normativă, după caz, a determinismului natural, a valorilor morale sau culturale sau a normelor juridice, reprezintă sursa libertăţii aflată în precaritate. Cea de-a doua concepţie încearcă să explice toate formele de libertate umană, nu prin ordinea creată de necesitatea de orice fel a unui determinism natural şi social, ci prin aspecte de profunzime, de esenţă, care aparţin numai fiinţei şi realităţii omului ca persoană. Spre această explicaţie înţelegem să ne îndreptăm prin câteva modeste referiri.

Libertatea ontologică este libertatea spiritului, libertatea originară a omului. În lumea spiritului, libertatea nu este un termen recesiv faţă de necesitate, pentru simplul motiv că necesitatea sub orice formă a determinismului natural specific aceste lumi nu se mai manifestă, a fost depăşită şi transfigurată de bogăţia valorică de necuprins a spiritului. Libertatea ca deplinătate şi împlinire spirituală nu mai este libertatea unei ordini, nu are limitele impuse de lege şi nici condiţiile specifice existenţiale ale acestei lumi. Singura ordine compatibilă cu libertatea spiritului este ordinea iubirii şi a poruncilor lui Dumnezeu. Împlinirea poruncilor lui Dumnezeu este condiţia libertăţii spiritului, atunci când omul se aşează statornic, existenţial în bine şi în adevăr. Faptele libertăţii spiritului, chiar dacă definite şi conturate, sunt deschideri spre infinitatea adevărurilor spirituale. Libertatea spiritului nu este o libertate a legii este o *libertate a harului*, a împreună lucrării omului şi Duhului Sfânt. Într-un cuvânt, libertatea spiritului este libertatea omului ca persoană care este în această lume, dar nu în graniţele acestei lumi, care se spiritualizează pe sine însuşi şi tot universul. Mai trebuie subliniat că spiritul nu este raţiunea întotdeauna abstractă, limitată şi impersonală, ci trăirea autentică, prin simţirea înţelegătoare în adevăr şi în viaţă. A spus Domnul Iisus: "Eu sunt calea, adevărul şi viaţa (Ioan, 14,6). A fi cu Dumnezeu, această este libertatea spiritului ca împlinire, ca deplinătate.

Adevărurile de credinţă regăsite în toată gândirea teologică ortodoxă afirmă şi susţin că „omul a fost creat ca fiinţă liberă". Este vorba de libertatea ontologică, inerentă fiinţei umane şi nu libertatea valorică a categoriilor raţionale sau a normelor juridice. Sensurile libertăți ontologice sau ale spiritului sunt, de asemenea, ilustrate în gândirea teologică ortodoxă. În lucrările sale, Sfântul Augustin face distincţia dintre aşa numita libertate minoră, iar pe de altă parte libertatea majoră a omului. Libertatea ontologică posedă două sensuri diferite: „Prin libertate se înţelege atât libertatea iniţială, iraţională, ce precede binele şi răul, determinând alegerea lor, cât şi libertatea inteligentă, libertatea finală în bine şi în adevăr"[2].

Este vorba de libertatea omului de a alege între bine şi rău, între adevăr şi minciună, între valoare şi nonvaloare şi, în final, de a alege între lumea supusă determinismului natural şi biologic, cu toate precarităţile ei, iar pe de altă parte, viaţa adevărată şi veşnică în Dumnezeu. Cea de-a doua formă a libertăţii ontologice exprimă un principiu spiritual suprem: libertatea adevărului şi a binelui, ordinea firească în care omul ar trebui să fie. „Şi veţi cunoaşte adevărul şi adevărul vă va face liberi" (Ioan 8,32). Iar cunoaşterea spirituală, cunoaşterea lui Dumnezeu nu are graniţele gândirii, cum sublinia Părintele profesor Galeriu. Şi tot Mântuitorul a spus: „Deci, dacă Fiul vă va face liberi, liberi veţi fi într-adevăr" (Ioan 8,36). Această libertate este cea conferită de Logosul întrupat, un dar al lui Dumnezeu şi, în acelaşi timp, de vocaţia omului de a cunoaşte pe Dumnezeu, care este „calea, adevărul şi viaţa". Este libertatea spirituală absolută a vieţii în comuniune de iubire cu Dumnezeu şi, în același timp, a vieţii încărcate de energiile necreate ale divinităţii. Sfântul Apostol Pavel spunea că „unde este duhul Domului, acolo e libertatea" (II, Cor. 3,17).

Gândirea teologică a prezentat numeroase aspecte privind relaţia dintre cele două forme ale libertăţii ontologice: libertatea de a alege, care implică libertatea conştiinţei umane, şi discernământul de a deosebi binele de rău şi pe de altă parte libertatea supremă, ontologică, ca scop final al existenţei umane, şi anume acela de a trăi efectiv în bine şi în adevăr.

S-a spus că acceptarea libertăţii de a alege, inclusiv de a alege rău, şi a de a refuza binele dăruit de Dumnezeu, este contrară naturii umane şi, ca urmare, nu poate fi acceptată. Este concepţia teologică promovată îndeosebi de gândirea catolică şi de unele forme ale protestantismului. Criticând această concepţie, Nikolai Berdiaiev observa că „libertatea omenească nu e numai libertatea în Dumnezeu, ci şi libertatea faţă de Dumnezeu. Omul trebuie să fie liber în privinţa lui Dumnezeu, a lumii şi a propriei naturi”[3]. Prin urmare, posibilitatea de a alege între bine şi rău, ca şi determinare a fiinţei umane, este esenţială pentru a explica comuniunea dintre om, ca persoană, şi Dumnezeu. Această legătură între om şi Dumnezeu nu este impusă, nu este un rezultat al unui determinism normativ inexorabil, sau a unei ordini la care omul participă ca un simplu element. Dacă ar fi aşa, nu ar exista posibilitatea legăturii şi, mai mult decât atât, a comuniunii de credinţă şi iubire dintre om şi Dumnezeu, iar omul ar fi un simplu element supus unui determinism absolut, fie el chiar şi spiritual, şi nu persoană liberă, înzestrată cu conştiinţă.

Acelaşi autor la care am făcut referire mai sus sublinia: „Dacă nu admitem decât libertatea dată prin adevăr, dată prin Dumnezeu, şi respingem libertatea alegerii şi primirii adevărului, noi suntem antrenaţi fatal spre tiranie şi libertatea spiritului este înlocuită cu determinarea lui”[4]. De altfel, ideea unei libertăţi singulare a ordinii binelui şi adevărului a avut consecinţe în planul gândirii filosofice şi teologice. Este, de fapt, expresia unei libertăți care izvorăşte din necesitate, fie a unei ordini divine impusă omului sau a unei ordini sociale, de asemenea impusă, în ideea binelui şi fericirii depline. Trebuie să observăm că orânduirea comunistă a dorit să impună omului propria sa ordine pe care o considera a binelui, a adevărului şi a fericirii absolute. Prin urmare, orice încercare de a înţelege spiritul, prin constrângere şi necesitate normativă, nu poate fi acceptată ca şi modalitate a libertății ontologice. „Teocraţia catolică şi bizantină, ca şi socialismul ateu, sunt înclinate firesc să nege libertatea omului, să constrângă şi să organizeze viaţa umană în bine, adică să identifice libertatea fie cu necesitatea unei organizări divine, fie cu necesitatea organizării sociale a vieţii”[5]. Consecinţa este că omul devine un simplu element al determinismului natural în care conştiinţa sa este practic anihilată din dorinţa manifestată de a considera libertate numai în sfera binelui şi adevărului şi a exclude posibilitatea răului, ca alegere liberă a omului. Pe bună dreptate, acelaşi autor citat mai sus observa că „omul lipsit de libertatea răului nu ar fi decât un automat al binelui”[6]. În acest context, încercăm să evidențiem câteva sensuri ale libertăţii ontologice, prin îmbinarea celor două forme ale sale: libertatea de a alege şi, respectiv, libertatea de a trăi în bine şi în adevăr, împlinirea şi deplinătatea libertăţii.

Incontestabil, libertatea alegerii nu poate fi negată ca dimensiune specifică fiinţei umane, prin care omul poate să se desăvârşească. Cuvioşii Varsanufie şi Ioan afirmau în acest sens: „Dumnezeu a făcut pe om liber, ca să poată înclina spre bine. Dar înclinând spre bine, prin voie liberă, nu e în stare să-l împlinească fără ajutorul lui Dumnezeu. Căci s-a scris: *Nu e de la cel ce voieşte, nici de la cel ce aleargă, ci de la Dumnezeu care miluieşte* (Rom. 9, 16). Dacă, deci, îşi apleacă omul inima spre bine şi cheamă pe Dumnezeu în ajutor, Dumnezeu, luând aminte la dorinţa lui cea bună, dăruieşte putere lucrării lui. Şi aşa se întâlnesc amândouă; libertatea omului şi puterea lui Dumnezeu. Căci binele vine de la Dumnezeu, dar se împlineşte de către sfinţii Lui. Şi aşa se slăveşte Dumnezeu în toţi şi El îi slăveşte pe ei”[7].

Acesta este explicaţia sintetică, dogmatică şi raţională a unităţii libertăţii ontologice a omului, respectiv libertatea de a alege şi libertatea de a trăi în bine şi în adevăr. Este, de fapt, şi explicaţia lucrării teandrice între om şi Duhul Sfânt pentru a ajunge la trăirea libertăţii în adevăr. Înseamnă, totodată, caracterul dinamic al libertăţii care este, în esenţă, devenirea omului în Hristos, cu Hristos şi spre Hristos. Această devenire mai implică un aspect important propriu libertăţii spiritului şi pe care nu îl întâlnim în precarităţile existenţiale ale omului. Este *eliberarea* ca moment constitutiv a libertăţii ontologice. Este eliberarea de patimi, este tăierea voii proprii şi supunerea necondiţionată voii lui Dumnezeu, este eliberarea proprie omului care a înlocuit gândurile proprii cu gândurile lui Dumnezeu. Eliberarea este sinonimă cu dobândirea virtuţii smereniei ca temelie pentru celelalte virtuţi.

Părintele doctor Dumitru Stăniloae afirma: „Căci omul are o libertate care se poate lăsa robită, care poate renunţa mai mult sau mai puţin la ea. Dumnezeu a dat omului o libertate legată de fiinţa lui, lăsată să crească în ea însăşi, ca şi fiinţa lui, spre desăvârşire sau spre unirea cu Dumnezeu. El a lăsat şi omului demnitatea să se păstreze în libertate, să se întărească în ea. Omul poate spune „Eu sunt liber când vreau să fiu liber”. Dar poate fi

liber prin voinţa de a fi liber pentru că are libertatea şi ca dar legat de fiinţa lui (ontologic). Libertatea este şi un dar, însă şi o operă a lui. De aceea, oricând în viaţa pământească omul poate să-şi piardă şi să-şi recâştige libertatea. Însă pentru că libertatea absolută nu o are decât Dumnezeu, fiinţele create nu o pot avea, menţine şi recâştiga decât în unire cu El".[8]

Ca şi concluzie, subliniem că orice formă sau precaritate a libertăţii umane, gândită filosofic, etic sau teologic, îşi are sursa în libertatea ontologică de care am făcut vorbire. Aceasta este concluzia noastră şi pentru libertăţile juridice ale omului, sursă a normativismului juridic, dar a căror legitimitate nu este însăşi normativismul juridic, ci libertatea ontologică a omului.

Se pune întrebarea, în raport cu aceste considerente, cât de liberi suntem noi astăzi, chiar şi în precaritățile libertăţii sociale? Este o întrebare la care vom încerca să răspundem într-un studiu viitor. Măsura libertăţii, în sens ontologic, este dată de cultură şi credinţă. Marin Voiculescu spunea că: „Robii culturii sunt fii libertăţii", iar părintele Arsenie Boca sublinia că „un om care se roagă, este un om liber" şi tot Părintele spunea: „Creştinismul i-a făcut pe oameni conştienţi de libertatea lor". Trebuie să reţinem ceea ce spune Sfântul Isaac Siriul: „Păzeşte-te de libertatea care duce la robia cea rea". Astfel vom putea afla cum suntem aşezaţi în libertate, care este măsura libertăţii fiecăruia dintre noi.

Note:

[1]Kant, *Critica raţiunii practice*, Editura Antet, București, 2013, pag. 214.

[2]Nikolai Berdiaev, *Spirit şi libertate. Încercare de filozofie creştină*, Ed. Paideia, București, 2009, p.145.

[3]*Ibidem*, p.147.

[4]*Ibidem*, p.146.

[5]*Ibidem,* p. 160.

[6]*Ibidem*, p. 150.

[7]Teodosie Paraschiv, *Maxime şi cugetări filocalice*, Ed. Adenium, 2013; Varsanufie şi Ioan, *Scrieri duhovniceşti*, p.281.

[8]Dumitru Stăniloare, *Filocalia*, Ed. Humanitas, Bucureşti, 2009, Vol. 11, p 357.

Sfinții Împărați Constantin și Elena, patronii spirituali ai municipiului Pitești[1]

prof. univ. dr. Mihail DIACONESCU

După o veche și frumoasă tradiție, municipiul Pitești îi are ca patroni spirituali pe Sfinții Împărați și întocmai ca Apostolii Constantin și mama sa Elena, amintiți în calendar la 21 mai. La Pitești, în tot cursul lunii mai, cultul lor este marcat de numeroase și emoționante manifestări spirituale.

Numeroase alte orașe din țara noastră au ca patroni spirituali anumiți Sfinți. Municipiul București îl are ca patron pe Sfântul Mare Mucenic Dimitrie cel Nou din Basarabi, a cărui amintire în calendar se face la 27 octombrie. Timișoara îl are ca patron pe Sfântul Ierarh Iosif cel Nou de la Partoș, amintit în calendar pe 15 septembrie. Municipiul Iași se află sub patronajul spiritual al Sfintei Parascheva, sărbătorită de creștinii de pretutindeni la 14 octombrie. Râmnicu-Vâlcea îl are ca patron spiritual pe Sfântul Ierarh și Martir Antim Ivireanul, amintit în calendar la 27 septembrie. După o străveche și puternică tradiție, municipiul Câmpulung Muscel îl are ca patron spiritual pe Sfântul prooroc Ilie Tesviteanul, amintit în calendar pe 20 iulie. Exemplele ar putea fi înmulțite cu sute de orașe din România.

După credința noastră creștină ortodoxă, sfințenia este cea mai înaltă treaptă de împlinire a umanului în om. Este o stare de puritate trupească și sufletească prin care omul se înalță spre cer opunându-se păcatului, căderii sufletești și întinării. Sfântul participă la trupul îndumnezeit al lui Hristos, prelungit în lume și în istorie. Participă la sfințenia lui Dumnezeu.

Sfințenia presupune sacrificiul interior al credinciosului, consacrarea lui prin virtuți, în primul rând prin credință, speranță și iubire, prin eroism creștin, dacă situația o cere. Sfântul trăiește o viață eliberată de patimi, întărit sufletește de participarea la harul Tainelor. El împărtășește viața lui Dumnezeu în eternitate, bucurându-se de fericirea pe care numai Creatorul a toate o poate da. În acest sens, *"Sfânt, Sfânt, Sfânt!"* este numele prin care credinciosul creștin Îl percepe pe Dumnezeu în transcendența Sa absolută, în misterul profund, cutremurător și inepuizabil al Ființei Sale. Altfel spus, sfințenia este un atribut, o însușire a lui Dumnezeu Cel preamărit în Sfânta Treime, prin care El se manifestă în lume și în istorie. De aceea sfințenia celor mai buni dintre credincioșii creștini este un dar de sus venit în lume prin persoana divino-umană a Mântuitorului nostru Iisus Hristos.

Pentru a obține sfințenia, credinciosul creștin-ortodox se face împreună lucrător cu harul venit de sus de la Dumnezeu Proniatorul și Părintele luminilor. În Sfânt se arata infinita dragoste și bunătate a lui Dumnezeu față de oameni. Sfințenia vine prin har și se menține prin har în ființa celor mai aleși credincioși dornici de o continuă perfecționare sufletească. În acest sens, Sfântul este o persoană puternic spiritualizată, eliberată definitiv de mizeria autosuficienței, străluminată însă de iubire și mereu activă în credința sa. Sfințenia îl pregătește pe om pentru mântuire.

Sfinții aparțin unor neamuri, epoci istorice, clase sociale, profesii și stări de cultură foarte diferite.

Viețile Sfinților, una dintre cele mai iubire cărți de zidire sufletească din tradiția Bisericii noastre strămoșești, ne arată că Sfinți au fost unii împărați, regi, principi, demnitari, simpli funcționari sau militari, dar și mari comandanți de oști, meșteșugari, țărani, păstori, pietrari, pescari, sclavi, copii, adolescenți, tineri, oameni maturi, bătrâni. Orice credincios poate spera la perfecționarea spirituală pe care Sfinții au atins-o.

Numărul mare de Sfinți pe care poporul nostru i-a dat în decursul secolelor și pe care azi îi preamăresc credincioșii din toată creștinătatea este o mărturie pururi nepieritoare despre România ca putere spirituală și despre misiunea națiunii noastre în lume și în istorie. Între aceștia, Sfinții Împărați și întocmai ca Apostolii Constantin și mama sa Elena au un loc cu totul deosebit.

Sfântul Împărat Constantin I cel Mare s-a născut în anul 288 în orașul Naissus (azi Niș, în Serbia; în prezent, în jurul orașului se află numeroase sate locuite de români) din provincia romană Dacia Mediterranea (Dacia din Interior) aflată la sud de Dunăre. Tot la sud de Dunăre se afla în Antichitate și provincia Dacia Ripensis. Dunărea curge *prin mijlocul* teritoriului locuit de strămoșii noștri daci, care în decursul secolelor își edificaseră satele și cetățile pe ambele sale maluri.

Dacia Mediterranea cuprindea mijlocul teritoriului aflat între litoralul vestic al Mării Negre și coasta estică a Mării Adriatice. Printre cele mai importante orașe ale provinciei Dacia Mediterranea se aflau Naissus, Remesiana (locul unde s-a născut și a trăit Sfântul Niceta din Remesiana, strălucit scriitor daco-roman, autorul unor importante opere în proză, precum și al imnului capodoperă *Te deum laudamus,* cunoscut azi și intonat de creștinii din lumea întreagă), Pautalia. Mai târziu, în această provincie a fost edificat și orașul Justiniana Prima.

În anul 288, când viitorul Sfânt Împărat Constantin I cel Mare a văzut lumina zilei, provincia Dacia Mediterranea era locuită de daci neromanizați, de daci în curs de romanizare, de daci romanizați și de romani veniți din diverse părți ale imperiului.

Viitorul Sfânt Împărat Constantin I cel Mare era fiul lui Constantius Chlorus (264-306; i se spunea Chlorus- cel *blond,* cel *albicios*- din cauza părului său), *protector, tribunus* și apoi *praeses Dalmatiarum* în sistemul administrativ și militar al epocii, și al Flaviei Iulia Elena, o femeie de extracție socială extrem de modestă, care în tinerețe a fost hangiță (*stabularia, mater vilissima).* Ea avea neamuri la Naissus și satele de prin împrejurimi.

După ce Constantius Chlorus a ajuns *caesar* (la 1 martie 293), a divorțat de Elena și s-a căsătorit cu Theodora, fiica vitregă a împăratului Maximianus (286-305). În noile împrejurări, Constantin și mama sa Elena au rămas împreună. Fiul, care a devenit militar și a realizat o carieră excepțională, a avut totdeauna față de mama sa un devotament total, asociat cu admirația, și mai ales, cu o dragoste profundă. După moartea lui Constantius I Chlorus, întâmplată la Erboracum (azi York), în Britania, armata îl proclamă împărat pe fiul său Constantin, în ziua de 25 iulie 306. Epoca sa era tulbure. Luptele interne pentru putere erau de o violență extremă. Complotiștii erau numeroși. Cel mai activ dintre ei era Maxentius, fiul lui Maximianus și ginerele împăratului Galerius. La început, Maxentius trăia ca simplu particular pe moșia sa, la nord de Roma. În octombrie 306, ajutat de mai mulți complotiști, Maxentius se proclamă împărat. Au urmat șase ani de conflicte politice și militare intense, deosebit de sângeroase. Maxentius a fost, între altele, un mare persecutor al creștinilor.

La 28 octombrie 312, la nord de Roma, la Pons Milvius (Podul Șoimului; azi, Prati di Toro di Quinto, pe teritoriul capitalei Italiei), Constantin obține o victorie decisivă asupra uzurpatorului Maxentius. La data aceea, Constantin era încă păgân. Era însă un păgân care știa multe despre creștini și avea un respect profund pentru înalta și neabătuta lor ținută morală, pentru doctrina și practicile lor religioase. Istoricii antici și moderni sunt de acord cu faptul că trecerea treptată a lui Constantin la creștinism a început cu puțin timp înainte de marea bătălie de la Pons Milvius. Istoricii creștini Eusebiu din Cezareea (c. 265-340) și Lactantius (Caelius Firmianus Lactantius; 250/260-325) ne spun că doar cu puțin timp înainte de începerea bătăliei lui Constantin cu Maxentius, pe cer, în amiaza mare, a apărut o cruce luminoasă, înaltă, deasupra soarelui, cu inscripția *In hoc signum vinces.* Lactantius, care dă mai multe amănunte, relatează întâmplarea în lucrarea sa *De mortibus persecutorum (*48,5).

În timpul nopții, semnul Sfintei Cruci și Însuși Mântuitorul nostru Iisus Hristos s-au arătat împăratului Constantin în somn. Mântuitorul i-a cerut împăratului să dea ordin ca pe toate drapelele oștenilor săi să pună semnul Sfintei Cruci. Fapt este că în oastea lui Constantin erau doar 20.000 de soldați. Maxentius, persecutorul sângeros al creștinilor, dispunea însă de 150.000 de oșteni. Tulburat profund de ceea ce i se arătase în somn, Constantin a ordonat imediat ca pe steagurile oștenilor săi să fie pus semnul Sfintei Cruci. A

confecționat în plus un steag mai mare decât toate, *labarum,* pe care a pus la vedere nu numai semnul Sfintei Cruci, ci și monograma Mântuitorului Iisus Hristos -HP- purtată de creștini în ascuns.

A urmat bătălia în care Maxentius a fost învins. Acesta a fost primul act de eroism creștin al Împăratului Constantin. În anii care au urmat, Constantin a înfăptuit și alte acte de eroism creștin. Pe arcul de triumf edificat de Constantin la Roma, păstrat până azi într-o foarte bună stare și pe care l-am contemplat de mai multe ori în cursul vizitei mele de studii la Biblioteca Vaticanului în toamna anului 2002 (se află lângă *Colosseum* și este unul dintre cele mai importante puncte de referință pentru istoria noastră, a românilor, dar și a întregului Imperiu Roman), stă scris că victoria obținută contra lui Maxentius a fost posibilă ca un act de inspirație divină (*Instinctu Divinitas).* Tot la Roma, lui Constantin i-a mai fost înălțată și o statuie colosală, pe care a fost pus semnul Sfintei Cruci.

La numai câteva luni de la minunea și victoria de la Pons Milvius, respectiv în ianuarie 313, Constantin acorda libertate de cult generală, cu o preferință specială pentru creștini. Din *religio ilicita,* cum fusese până atunci, creștinismul devine o *religio licita,* ba chiar încurajată și favorizată. Constantin n-a rămas însă la Roma, vechea capitală a imperiului. Era nesigur de locuitorii din Italia. Acești locuitori vedeau în împărații de orine traco-geto-dacă niște uzurpatori. Îi urau, pur și simplu. Adevărul este că în urma înfruntărilor militare mereu repetate dintre daci și romani, întinse pe mai bine de un secol și care au culminat cu războaiele de mari proporții dintre Traian și Decebal în anii 101-102 și 105-106 d. Hr., Regatul Dacic a fost învins, dar tensiunile politice și militare la Carpați, Nistru, Tisa și Marea Neagră n-au încetat. Dacii liberi de pe teritoriile din nordul Ardealului, Moldovei și din Maramureș continuau să-i atace pe imperiali în devastatoare raiduri de șoc.

În interiorul frontierelor romane, etnicii daci s-au adaptat însă la noua situație. Treptat, ei au ocupat tot mai multe locuri în administrație, în comerț, în cultură, ba chiar în guvernarea provinciilor și, mai ales, în armată. Etnicii geto-daci angajați în armată au realizat, în unele cazuri, cariere excepționale, ajungând mari comandanți de oști. O parte din acești comandanți de oști au ajuns împărați, ajutați fiind de armatele peste care comandau, formate, mai ales, din conaționali de-ai lor daci, în care aveau deplină încredere.

Primul împărat de origine etnică geto-dacă menționat documentar este Regalianus, proclamat împărat de armatele și conaționalii săi din Moesia Inferior în anii 258-259. *Historia Augusta,* o culegere de la mijlocul secolului al III-lea cuprinzând biografiile a treizeci de împărați romani, ne spune că Regalianus era originar din Dacia și că descindea din familia regelui Decebal. Au urmat la tron alți împărați de orginie etnică geto-dacă. Asupra lor insită un mare număr de surse istorice antice, dar și lucrarea de sinteză *Elemente traco-getice în Imperiul Roman și în Byzantium* (1976) a eminentului istoric clujean Ion I. Russu. Ei au domnit în condiții de o violență istorică extremă, când Imperiul Roman era zguduit din temeii de numeroase evenimente politice și militare și când starea spirituală a lumii întregi se schimba radical, în primul rând datorită răspândirii credinței creștine.

În puține locuri de pe întinderea Imperiului Roman credința creștină a fost mărturisită atât de intens și de eroic ca în ținuturile strămoșilor noștri. În acest sens stau mărturie sursele istorice antice, dar și un mare număr de lucrări științifice ale unui mare număr de istorici români și străini. Printre ei se numără Raymund Netzhammer, Carol Auner, Vasile Pârvan, T. M. Popescu, Ioan Pulpea Rămureanu, unul dintre cei mai mari istorici bisericești și teologi pe care i-a dat Muscelul nostru (s-a născut în 1910, la Slănic), Ene Braniște (născut la Suseni, în Argeș, în 1913), Ioan G. Coman, Ion Barnea, Mitropolitul Nestor Vornicescu, Mircea Păcurariu, unul dintre cei mai importanți savanți din evoluția culturii noastre, Nicolae Dănilă și mulți alții. Sute de martiri daco-romani și-au dat viața pentru credința lor în Hristos, în condițiile unei persecuții anticreștine de o violență extremă.

Unul dintre cei mai cunoscuți împărați de origine etnică traco-daco-getică a fost Sfântul Constantin I cel Mare. După victoria de la Pons Milvius el s-a retras cu oștenii săi devotați la Serdica (azi Sofia, capitala Bulgariei), străveche așezare tracică și unul dintre cele mai importante orașe ale provinciei Dacia Mediterranea. Era un oraș puternic, bine întărit cu turnuri de apărare, cu un *castellum,* cu un *praetorium*, cu temple și terme, cu o bazilică impunătoare, cu ateliere numeroase și, mai ales cu cazărmi bine întreținute. De la Serdica, din mijlocul munților Haemus, împăratul Constantin nu-și putea exercita însă prea eficient autoritatea sa imperială.

A ales deci un alt loc, mai adecvat pentru capitala imperiului său. Acesta a fost micuța localitate Byzantion, fondată în secolul VII î. Hr. ca o colonie megariană pe malul Bosforului, în locul de trecere peste mare dinspre Europa spre Asia. Orașul a fost ”*refondat”* în anul 330 după un vast plan urbanistic

supravegheat foarte atent de împăratul Constantin însuși. Printre cele mai importante construcții ale noului oraș- numit Constantinopolis, în onoarea refondatorului său- erau și bisericile creștinilor.

Împăratul își continua politica sa favorabilă creștinilor. Membrii familiei sale se creștinau treptat. Din tolerant față de toate religiile, Constantin a devenit protector activ al creștinilor. Sub supravegherea sa personală, plină de grijă și de respect, în mai-iunie 325, s-a desfășurat la Niceea, în Asia Mică, primul Sfânt Sinod Ecumenic al Bisericii. Sinodul s-a desfășurat chiar în biserica din palatul său, în care se rugau Sfânta Elena, mama împăratului, și toți membrii familiei imperiale. Au participat 318 părinți sinodali- episcopi din tot imperiul, din Spania până în Asia și din nordul Africii până în Dacia. La acest Sfânt Sinod au participat și episcopii din ținuturile daco-romane: Dominius (sau Domnus) din Sirmium (în Panonia Inferior), Protogenus din Sardica (în Dacia Mediterranea), Dacus (numele său este semnificativ) din Scupi (în Dardania), Pistus din Marcianopolis (Moesia Inferior) și Marcus (numele său este incert) din Tomis.

Sinodul a exprimat explicit credința creștină despre Sfânta Treime, dând un nou impuls organizării și misiunii Bisericii în toată lumea, dar mai ales în Europa. Constantin Noica avea dreptate să spună că Europa, în sensul de realitate spirituală creștină la scara întregului continent, a început să existe la Niceea.

Deși a trăit în condiții istorice de un copleșitor dramatism, deși numeroase tensiuni i-au afectat în mod teribil chiar pe cei care îi erau rude apropiate, împăratul și membrii familiei sale - împărateasa mamă Elena, împărăteasa soție Fausta, Anastasia, sora împăratului, fiica ei Constantina, și alții n-au uitat să-i ajute în cele mai variate moduri pe preoți și pe episcopi, să le dăruiască mijloace materiale pentru edificarea bisericilor. La Constantinopolis, Roma și Ierusalim au fost edificate biserici mărețe. Fostul palat imperial de la Roma aflat pe dealul Lateran a fost cedat episcopului locului.

În timp ce Roma era un oraș mai mult păgân, Constantinopolis, inaugurat solemn la 11 mai 330 drept noua capitală a imperiului, strălucea prin mulțimea și frumusețea bisericilor sale. Constantinopolis, orașul lui Constantin, noua Romă, a dat un nou curs istorie universale. Actualul profil creștin al Europei se datorește în primul rând acțiunilor misionare și catehetice sistematice, devenite politică de stat, ale împăraților din Bizanț, în primul rând ale celor din dinastia constantineană. Împăratul Constantin însuși, care era doar catehumen, și toți ai casei sale participau tot mai des la Sfintele Slujbe ale creștinilor, citeau scrierile lor doctrinare, discutau conținutul lor cu teologii epocii, se rugau, posteau, se perfecționau în credință.

Pe teritoriul țării noastre, Constantin, care a împins frontiera imperiului până sub Carpații Meridionali, a rezidit ”*din temelii*” cetatea Tropaeum Traiani. A efectuat lucrări de construcție la Tomis, Histria, Noviodunum, Dinogeția, Ulmetum. Pe malul stâng al Dunării, a refăcut capetele de pod de la Dierna, Drobeta, Sucidava, Turris, Constantiniana, Dafne și Dinogeția (Barboși). La Sucidava (azi Celeiu-Corabia, în județul Olt) a construit un al doilea pod peste Dunăre, inaugurat solemn la 5 iulie 328 (primul fusese construit de Traian la Drobeta).

Este un fapt care arată importanța demografică, stragegică, economică și politică excepțională a teritoriului dintre Carpații Meridionali și Dunărea de Jos pentru starea generală a imperiului. Drumul roman care înaintea de-a lungul Oltului spre inima Daciei a fost reparat și consolidat. Constantin a acordat o atenție deosebită sistemului militar defensiv constituit de *limes*-ul care pornea de la Drobeta și se întindea peste râurile Olt și Argeș până la castrul de la Pietroasele (în județul Buzău). În epoca sa, comerțul în ținuturile Daciei a cunoscut o nouă expansiune. Abundența monedelor din epoca lui Constantin descoperite de arheologi în diverse localități de pe teritoriul României de azi arată clar acest fapt.

Epoca lui Constantin și a urmașilor săi la tron din dinastia constantineană este marcată de intensificarea procesului multisecular, deosebit de complex, de romanizare a populației autohtone geto-dace. De aceea, unii istorici îl consideră pe Constantin ”*al doilea Traian”.* Mai presus de toate, în ținuturile de la Carpați, Nistru, Tisa, Dunăre și Marea Neagră, credința creștină favorizată de împărat s-a răspândit tot mai mult și s-a consolidat sub aspect organizatoric și instituțional. În mod deosebit, Sfântul Împărat Constantin și Sfânta sa mamă Elena n-au uitat orașul Naissus, în care au trăit la începutul vieții lor. Aici, unde locuiau rudele, dar și vecinii și prietenii lor din copilărie, au construit un palat măreț, iar în jurul său- un splendid cartier, Mediana. În acest palat, membrii familiei imperiale au poposit adeseori.

Spre finele vieții sale, împăratul Constantin a primit Sfântul Botez. A fost botezat în cursul unei ceremonii solemne, în vila sa de la Ancyrona, de către episcopul Eusebiu de Nicomedia și de alți

clerici adunați în sobor, cu câteva zile înainte de marea sărbătoare a Rusaliilor, în luna mai a anului 337. Faptul că în conformitate cu dogma creștină ortodoxă, Sfântul Botez, ca baie a celei de-a doua nașteri spirituale, ca luminare și curățare de păcate, șterge toate greșelile unui om l-a determinat pe Constantin, care dorea din adâncul inimii să ajungă curățat sufletește în fața Dreptului Judecător, să-și amâne botezul. De altfel, în primele secole creștine, botezul celor care doreau să se încreștineze se făcea la maturitate. Astăzi, în conformitate cu rânduielile Bisericii noastre strămoșești, botezul se administrează în cea mai fragedă copilărie, pentru a preîntâmpina eventualitatea ca pruncul să moară nemântuit.

După moarte, împăratul Constantin și mama sa Elena au fost venerați ca Sfinți. Pentru importanța lor excepțională în evoluția creștinismului, Biserica i-a numit *Isapostolos- Întocmai precum Apostolii.* Considerați în perspectivă istorică, Sfinții Împărați Constantin și mama sa Elena, născuți, crescuți și afirmați în mediul etnic al daco-romanilor, sunt printre cele mai glorioase personalități ale poporului nostru. Daco-romanii și apoi românii au rămas ferm ancorați în credința lor creștină ortodoxă în tot cursul istoriei lor.

Pentru cei interesați de problemele filosofice pe care le impun noțiunile de *eveniment* și *progres,* respectiv de modul cum *istoria sfântă* a mântuirii neamului omenesc comunică cu *istoria profană,* apariția în lume și în timp a împăratului Constantin I cel Mare este un fapt de o importanță copleșitoare. Prin el, neamul nostru străvechi a dat un nou curs istoriei universale. Prin Sfinți știuți și neștiuți (cei mai mulți sunt neștiuți) pe care i-a dat în decursul timpului, neamul nostru s-a bucurat din plin de harul și îndurarea lui Dumnezeu.

Prin naștere, Sfinții aparțin unei familii, unui sat sau unui oraș, unui popor. Prin viața și faptele lor, dar îndeosebi prin *consecințele* trăirii și lucrării lor spirituale în timp și în lume ei aparțin întregii Ortodoxii și istoriei universale. Numărul mare de Sfinți pe care neamul nostru drept-credincios i-a dat în decursul secolelor și pe care azi îl preamăresc credincioși din toată creștinătatea este o mărturie despre România ca Țară Sfântă și putere spirituală, ca și despre misiunea poporului nostru în lumea de azi și de mâine.

Idealul adevăratului creștin este sfințenia. În drumul spre perfecționare continuă, fiecare comunitate de credincioși, locală, văzută și solidară, e înconjurată de comuniunea nevăzută a Sfinților. Sfinții formează biserica cerească a tuturor celor care sunt împreună cu Hristos. Biserica pământeană a celor vii este în comuniune reală și permanentă cu Biserica cerească, cu Sfinții care au cetatea în ceruri. În credința poporului nostru, Sfinții ocrotesc neamul românesc, țara aceasta și lumea întreagă. De aceea pe Sfinți nu îi vom venera niciodată îndeajuns. Și tot de aceea în calendarul nostru prima duminică de după Înălțarea Domnului este ziua Sfinților români.

Faptul că în conformitate cu o veche tradiție municipiul Pitești îi are ca patroni spirituali pe Sfinții Împărați întocmai ca Apostolii Constantin și mama sa Elena este pentru noi toți un motiv de profundă bucurie sufletească. Prin Sfinți nu numai noi, creștinii, ci întreaga omenire și întreaga fire se spiritualizează evolutiv însetată pururi de Creatorul ei.

E necesar să subliniem și faptul că timpul Bisericii are numeroase atingeri cu timpul istoriei profane. Dar cele două modalități de trăire a timpului nu se confundă. Pentru că numai creștinii trăiesc în perspectivă eshatologică. Istoria mântuirii este infinit mai presus de toate celelalte aspecte ale istoriei. Ea le influențează pe celelalte și le depășește, pentru că în ea lucrează *mirabilia Dei.* Creștinul demn de acest nume colaborează la istoria mântuirii într-o acțiune sinergică cu Dumnezeu Însuși și cu Sfinții Săi, așa cum au făcut Sfântul Împărat Constantin I cel Mare și mama sa Sfânta împărăteasă Elena. Istoria sfântă are caracter eshatologic, realizată ca împlinire a voii lui Dumnezeu în lume și în eternitate.

În acest sens, Sfântul Împărat Constantin I cel Mare și mama sa Sfânta Elena aparțin istoriei profane, istoriei neamului nostru românesc, istoriei universale, dar mai ales istoriei Bisericii, respectiv istoriei mânturirii neamului omenesc. Viața, faptele, miracolele și cultul fiecărui sfânt ne vorbesc în variate moduri și ne învață multe, pe noi, creștinii, dornici să-i imităm. Viața și faptele Sfinților Împărați Constantin și Elena ne vorbesc, mai presus de toate, de prezența și acțiunile neamului nostru binecuvântat în istoria creștinismului și a vieții spirituale a întregii umanități.

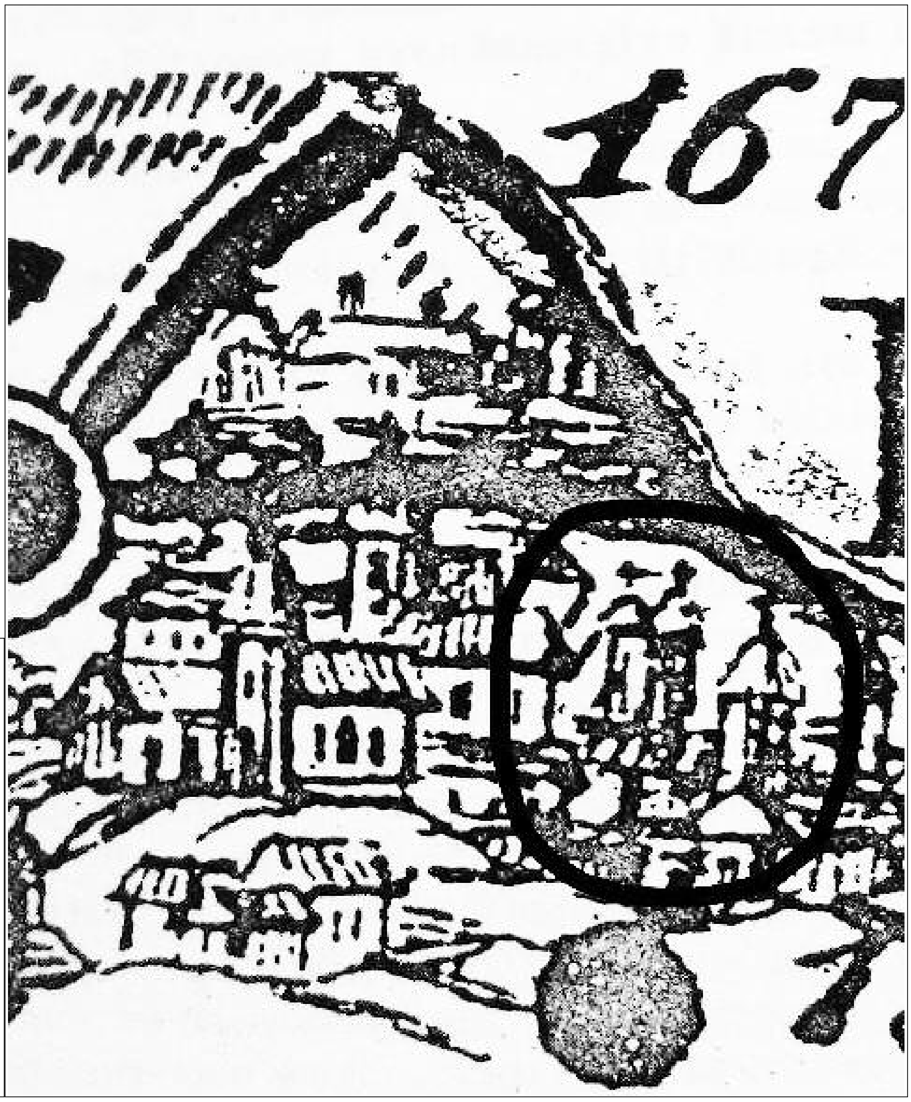
Text apărut în *Argeș,* revistă de cultură, serie nouă, Pitești, anul III (37), nr. 20 (251), mai 2003, pp. 1-2, precum și în volumul Mihail Diaconescu, *Icoane din trecut și de azi. Portrete, evocări, mărturii,* Editura Magic Print, Onești, 2017, pp. 21-29.

50 de ani de la redeschiderea bisericii domnești din Pitești. O addenda obligatorie

Drd. Octavian DĂRMĂNESCU

Dacă acum doi ani biserica domnească din Pitești își aniversa 360 de ani de la ctitorire, anul acesta își serbează discret un adevărat jubileu: 50 de ani de la redeschidere. Pe 17 noiembrie 1968, în prezența episcopului Iosif al Râmnicului, biserica domnească „Sf. Gheorghe” din Pitești era resfințită și deschisă din nou urbei căreia îi aparține și pe care, de secole, o valorizează nu numai estetic, prin proporțiile ei calculate și prin plastica ei atrăgătoare, ci și spiritual, primul ei rol, de altfel. Menționăm că în perioada 1963-1968 a fost închisă publicului, deoarece statul român – după ce, în prealabil, prin Sfatul Popular Pitești, o amenințase îndelung cu demolarea – o introdusese din nou pe lista monumentelor „feudale” de restaurat. Însărcinare atribuită providențial arhitectului restaurator Ștefan (Lupu) Balș. Un om la fel de providențial puținei istorii vechi rămase Piteștiului după sistematizarea violentă a fostei vetre medievale, transformată abuziv și inestetic – citește „progresist” – într-un morman calculat de silozuri de dormit și de cumpărat. Este vorba nu numai de efortul tehnic personal, împreună cu toată conducerea D.M.I., de a salva biserica de la demolare, dar și de restaurarea exemplară a sfântului lăcaș, premiată și devenită de atunci un model pentru arhitecții restauratori.

Asupra acestui capitol despre care s-a scris deja[1], revenim însă cu un plus de informație. În primul rând, este vorba despre apariția din nou a spectrului demolării. Din relatatea recentă a preotului pensionar Marin Chiriță, fost paroh în cartierul piteștean Găvana – invitat constant în ultima perioadă la biserica domnească –, în perioada 1971-1972 prim-secretarul județean Ion

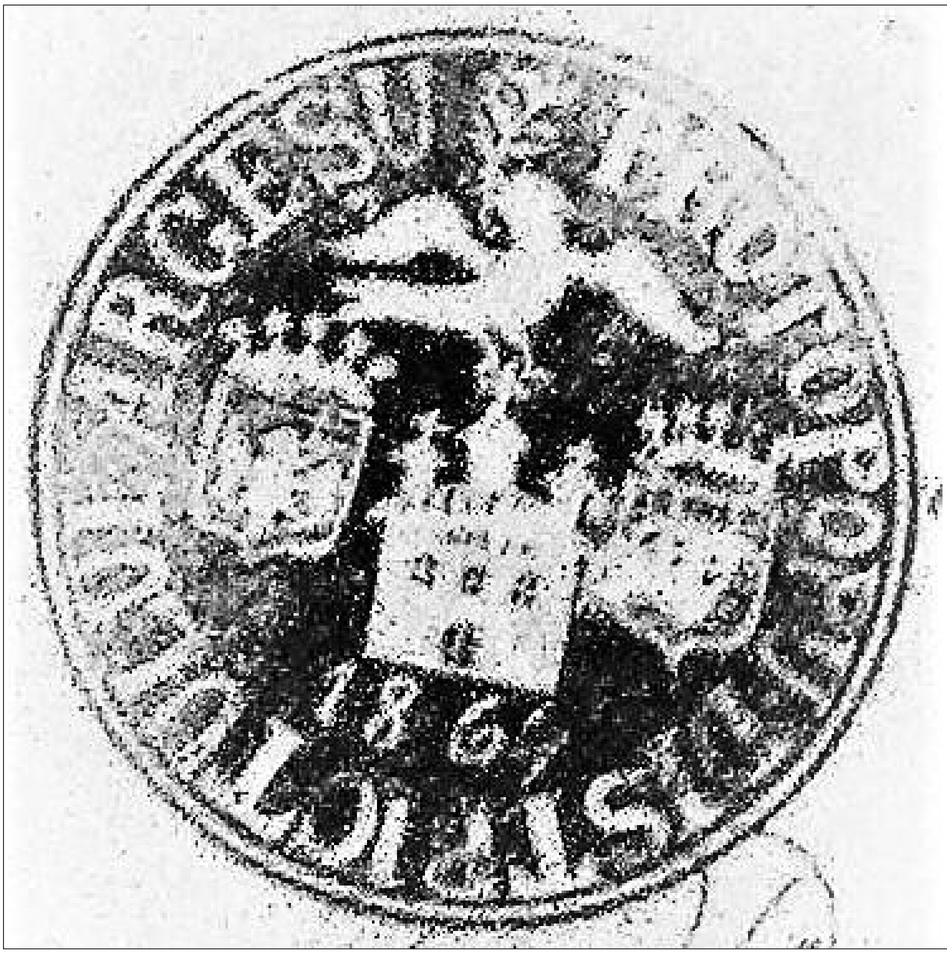

Reprezentarea Piteștilor în *Atlasu geograficu al României de D. Papasoglu*. Gravură de H. Bahr, 1864, Macrofotografie, clișeu A. Pănoiu, *apud* Eugenia Greceanu, *Ansamblul urban medieval Pitești*, București, Muzeul Național de Istorie, 1982, p. 97. Încercuit expres, foarte probabil, biserica domnească „Sf. Gheorghe”

Dincă își manifestase în secret intenția mai veche, la fel de vie, a comuniștilor locali de a o demola. Aceasta o aflase însuși episcopul Iosif Gafton care, la rându-i, o adusese la cunoștință protopopilor de Pitești și de Slatina, pr. Constantin Dejan și, respectiv, pr. Ion Trandafir. De față și el, părintele Chiriță înștiințează imediat pe părintele Marin Braniște despre apariția noului pericol. Bănuim că acesta, la rându-i, îl va fi informat din nou pe patriarh care, pe lângă calitatea de salvator al sfântului lăcaș, și-o cristalizează, iată, și pe aceea de străjer necondiționat – probabil și pe relația istorică a monumentului însuși, de soră mai mare cu doi ani a catedralei patriarhale. Incomodă constant în cadrele transmisiunilor tv, biserica domnească din Pitești va sta mereu deasupra cu sabia desființării, relatările parohienilor susținând că în anii optzeci ai secolului trecut însăși soția președintelui, Elena Ceaușescu, o dorea demolată, deoarece îi repugna din principiu și, în plus, intenționa boem să vadă de la balconul prefecturii carcasa nouă a teatrului de stat. Probabil că exact acum intervine cu adevărat protecția lui Nicolae Ceaușescu, fostul ei persecutor, de pe când era deputat de Argeș.

În al doilea rând, este vorba despre o addenda obligatorie, și anume clarificarea identității bisericii de pe ștampila din 1864 a protopopiatului județului Argeș. Pretenția noastră, că aceasta este chiar biserica „Sf. Gheorghe” din Pitești, vine, în primul rând, din statutul domnesc al lăcașului. Al doilea argument este că majoritatea protopopilor de Pitești slujiseră până atunci la biserica domnească, însuși protopopul din anul turnării ștampilei, Nicolae Constantinescu, având peste câțiva ani să slujească aici[2]. În 1864, catedrală a orașului Pitești era încă biserica Mavrodolu, însă ștampila nu o arată nicidecum a fi ea – la fel și în cazul bisericii domnești a lui Neagoe Vodă din Curtea de Argeș, deoarece ștampila episcopiei o arată longitudinal, cu toate cele patru turle. Aici este vorba despre o descriere frontală. O biserică cu o turlă mare și două mici, despărțite accentuat. Mai mult, un pridvor supraetajat deschis prin trei ferestre.

Aceste detalii nu indică la Pitești decât biserica domnească de aici. Chiar catagrafia din 1852 detalia pridvorul ca având trei ferestre[3]. De fapt, pentru noi, un plus de siguranță al identificării îl dă chiar primatul arhitectural al acestui sfânt lăcaș în arhitectura ecleziastică muntenească: supraetajarea pridvorului. Este, pentru noi, garanția identificării corecte a bisericii din ștampila invocată. În sfârșit, nicio altă biserică medievală din județul Argeș nu mai are pridvor supraetajat și deschis – această soluție arhitectonică rară va mai fi folosită de-abia în 1688, la biserica de la Filipeștii de Pădure, însă acolo pridvorul este închis. Apar și mai clar, în această nouă lumină,

Ștampila protopopului districtului Argeș cu sediul la Pitești, 1869. Foarte probabil, biserica domnească „Sf. Gheorghe” înainte de modificările din 1875-1876. Sursa: S.J. A. A. N., Fond Episcopia Argeș, Dos. 80/1870, f. 4

indicțiile fugitive din 1864 ale gravorului H. Bahr[4] care, printre alte biserici piteștene reprezentate, indică și două turle mici ale uneia așezate central, credem noi, biserica domnească.

Singura obiecție la propunerea noastră este posibilitatea reală ca cele trei deschizături superioare ale pridvorului să nu fie ferestrele de la Pitești, ci frizele frontale de la Curtea de Argeș, minimalizate (de la 7 la 3) din necesitățile de spațiu ale celui care a turnat ștampila. Fondul Episcopiei Argeșului din cadrul Serviciului Județean Argeș al Arhivelor Naționale conține multe ștampile în ceară din perioada jumătății de secol XIX în care biserica lui Neagoe Vodă Basarab, apare, într-adevăr, nu cu 7 frize frontale, ci cu 3. Se pune întrebarea: putea renunța episcopul de Argeș la un blazon atât de puternic – biserica domnească a lui Neagoe Vodă – pentru a trece pe ștampila protoieriei județului pe care-l păstorea imaginea unei alte biserici, la fel de domnești, dar incomparabilă estetic? Răspunsul nostru este afirmativ. În primul rând, mai existase cel puțin un precedent. Printre puținele ștampile păstrate ale protoieriilor argeșene – corespondența nu se ștampila neapărat, actele rutiniere fiind doar semnate, nu și ștampilate – avem una pe o circulară din 1852[5]. Aici nu avem nicidecum biserica lui Neagoe Vodă, ci câteva insemne cultice. În al doilea rând, Piteștiul era capitală de județ de peste un secol și, mai mult, unirea Principatelor sporise indirect conștiința apartenenței locale și afirmarea puternică a reședințelor de district. Nu în ultimul rând, în ce privește afacerile episcopiei, într-o mare măsură, trebuia să se treacă pe aici – episcopii acestei perioade stăteau mai mult la metocul Antim din București și la Pitești. Iată că cedarea de blazon putea avea loc destul de rezonabil, mințile fiind traversate îndeobște de curentul progresist al epocii.

Posibila identificare a fostei forme a bisericii domnești din Pitești – care, între 1875-1876, va intra într-un proces abuziv de modificare (demolarea turlelor mici, înălțarea pe pridvor a unui turn-clopotniță inestetic, demolarea zidului de incintă și a catapetesmei, lățirea ferestrelor) – obligă însă la o reconsiderare a expresivei restaurări de acum o jumătate de veac. Nu ignorăm contextul politic foarte vitreg și presiunea lui asupra inventarului arhitectural medieval în curs de demolare sau de restaurare cât mai rapidă, nu negăm în niciun caz profesionalismul marelui arhitect restaurator, dar biserica domnească din Pitești, mai precis cea de după 1968, se îndepărtează puțin de cea din ștampila protopopului de la 1864. Această evidență nu retrogradează nicidecum caracterul științific al restaurării lui Ștefan Balș, marele nostru re-ctitor al monumentelor din Oltenia, București sau Nordul Moldovei! Arhitectul restaurator, potrivit dosarului de la I.N.P., a restaurat biserica după datele istorice oferite de către pr. paroh Marin Braniște, important istoric local. La rându-i, sursa primă de informare a constituit-o arhiva bisericii, mai ales *Synodiconul* din 1885, întocmit lapidar de către parohul Nae

Ștampila Protopopiei Plășii Argeșul, Loviștea, Topologul și Oltul, Jud. Argeș, 1852. Sursa: S.J.A.A.N., Col. Doc. Ist., P. XLIX, doc. 144.

Boerescu. Nu negăm, de altfel, nici buna intenție a părintelui, cu toate că în acei ani teribili documentarea detaliată suferea în mod direct de urgența restaurării. Foarte probabil, părintele, un acrivic cercetător, a văzut pecetea din 1864, dar a ignorat-o.

Documentat minimal, restauratorul pornește într-o cursă contratimp de intuire a vechilor forme. Arheologia îi vine imediat în ajutor: biserica avusese un altfel de pridvor (concluzie și a arh. Emil Costescu, din 1939), iar pe pronaos au existat două turle mici. Graba întocmirii schițelor de restaurare se amplifică în 1965, când biserica – cu o curte închisă cu un gard de fier, cu pridvorul vechi demolat, oferind o priveliște tristă trecătorilor în noul centru civic – este din nou amenințată cu demolarea. Lipsa informației istorice își spune cuvântul, în cadrul ședințelor D.M.I. ajungându-se, în privința amplasării turlelor mici, chiar la votare: lângă turla mare (tipul Dealu) sau lângă pridvor? Se ia decizia reactivării lor acolo unde sunt astăzi, spre un mai bun echilibru al proporțiilor[6]. Iată, așadar, un aspect trist.

În mod cert, biserica arhitectului restaurator Ștefan Balș este cu mult mai estetică decât cea din ștampilă. Sincer, restauratorul dă, peste ani, o dare de seamă asupra procesului arhitectural de la Pitești, argumentându-și coerent acțiunile și atenționând că restaurarea s-a dorit o înfrumusețare ostinată, pentru că în joc stătea însăși existența sfântului lăcaș[7]. Trăgând o linie neutră, ne dă însă următoarea situație: la biserica domnească din Pitești nu s-au reactivat cele două perechi de contraforți pe care vechea pictură în ulei din pronaos (1876) le indica. Parterul pridvorului s-a deschis supranumerar, cu două ferestre (nu știm dacă avea ferestre și pe laterale) față de forma din 1864. Etajul pridvorului s-a deschis cu un număr supranumerar de ferestre (nu știm dacă avea ferestre și pe laterale) față de forma din 1864. Nu s-a reactivat, de asemenea, vechea catapeteasmă de zid – foarte probabil, pe principiul estetic de câștigare a autorităților locale în ideea păstrării bisericii, a fost păstrată excepționala tâmplă a lui Ștefan Babic. S-a ales ca turlele mici de pe pronaos să fie mai mari și alăturate, în partea de vest a pronaosului. Din studierea atentă a informației de pe ștampilă se poate observa deasupra rândului de ferestre din partea frontală a etajului pridvorului un șir de cinci deschizături mai mici. De asemenea, nici acestea nu au fost reactivate (din lipsa informației istorice, bineînțeles). S-a luat, în plus, măsura detencuirii totale a sfântului lăcaș, o altă măsură estetică – imputată în revistele de specialitate datorită riscului expunerii cărămidei aparente la factorii naturali degradanți –, argumentată personal de către arh. Ștefan Balș prin faptul că s-a dorit în mod unanim o soluție neapărat estetică, el însuși îndemnând posteritatea, după gust, la retencuire.

Se pune firesc întrebarea: este biserica domnească de la Pitești a domnitorului Constantin Șerban sau a restauratorului Ștefan Balș? Nu cumva restaurarea marelui profesionist este una neștiințifică? Personal, răspunsul este clar: abaterile (unele conștient asumate) nu sunt semnificative. Cantitativ, Ștefan Balș a înlăturat o monstruozitate de clopotniță, a intuit un primat (etajul pridvorului), a amplasat niște turle mici cu mult mai acceptabil decât o făcuseră vechii meșteri și a readus din nou la vechea proporție, ferestrele, lărgite abuziv la 1875-1876. În plus, nu știm dacă biserica domnească de pe ștampila din 1864 mai arăta – în detaliu – ca cea de la 1656.

Întrebarea finală: se mai poate cere o altă restaurare? Și tehnic, și moral, da – dacă relaționarea propusă este corectă. Bănuim însă că foarte puțini dintre noi ne-am dori la Pitești o biserică domnească tencuită în alb, cu două turle mici și la fel de albe, cu un pridvor aproape blindat, grosier ca un rinocer ai cărui ochi, cele trei ferestre pătrate, amintesc medieval de un „cremenal”. Biserica propusă de Ștefan Balș este o capodoperă, marca vechilor Pitești într-un sinistru arhitectonic proletar care n-a fost estetic nici măcar la inaugurare.

Note:

[1]Octavian Dărmănescu, *Salvarea de la demolare și restaurarea bisericii domnești din Pitești (1963-1968)*, în „Argesis”.Studii și comunicări, seria Istorie, Muzeul Județean Argeș, anul XXV, 2016, pp. 123-156.

[2]Idem, *Biserica domnească „Sf. Gheorghe” din Pitești*, Editura Europroduct, Pitești, 2017.

[3]Spiridon Cristocea, *Catagrafii din secolele XVIII-XIX ale unor mănăstiri și schituri din județul Argeș*, Editura Ordessos, Pitești, 2013, p. 228.

[4]Eugenia Greceanu, *Ansamblul urban medieval Pitești*, Muzeul Național de Istorie, București, 1982, p. 97.

[5]S.J.A.A.N., Col. Doc. Ist., P. XLIX, doc. 144.

[6]Arhiva I.N.P., fond D.M.I., Dos. 7042 , Memoriul din 7 ianuarie 1967 al arh. Ștefan Balș. Rezoluția directorului D.M.I., Richard Bordenache, asupra componenței delegației care va merge la Pitești: prof. arh. Grigore Ionescu, prof. arh. Horia Teodoru, arh. Bilciurescu, arh. Curinschi, L. Vasilescu.

[7]Ștefan Balș, *Biserica Sf. Gheorghe din Pitești*, în „R.M.M.-M.I.A.”, anul XLV, nr. 2, 1976, p. 63.

Persecuţiile împotriva creştinilor. Hristos sau Caesar

Prof. Ionuț Gabriel ZIDARU

Articolul prezintă poziţia societăţii iudaice şi romane asupra creştinismului din primele secole, plecând de la analiza cauzelor persecuţiilor. Răspândirea creştinismului a întâmpinat de la început unele piedici şi greutăţi. Creştinismul primelor trei secole a fost unul însângerat. El s-a confruntat cu o serie de prigoane venite atât din partea evreilor cât şi din partea autorităţilor romane. Creştinii îşi aduceau aminte de îndemnul Mântuitorului "*de a-şi lua crucea şi de a-L urma*". La rândul său, Apostolul Pavel adaugă următoarea mărturie: *,,Toţi cei ce voiesc să trăiască cu evlavie în Hristos Isus, vor fi prigoniţi"*(2 Timotei 3:12). Pentru ei, aceasta însemna să fie gata să plătească cu propria lor viaţă pentru crezul pe care-l mărturiseau.

La baza persecuţiilor religioase au stat o serie de cauze generale care au fost de mai multe tipuri:

a). Cauze politice. La început, Biserica a suferit puţină persecuţie din partea autorităţilor romane atâta timp cât a fost considerată ca făcând parte din iudaism, care era o religie legală[19]. Strânsa legătură dintre religie, stat şi viaţa publică scotea şi mai mult în evidenţă contrastul dintre creştinism şi păgânism. Politeismul era în adevăr amestecat în toate manifestările vieţii publice şi de stat. Ideea păgânilor că Imperiul Roman este ajutat şi protejat de zei şi că lor li se datorează creşterea şi puterea lui şi, pe de altă parte, că nenorocirile care se abat asupra lui vin din cauza creştinilor reprezintă una dintre cauzele declanşării persecuţiei religioase. Creştinii se făceau vinovaţi prin atitudinea lor faţă de zei, pentru că jignesc şi supără zeii. Acest lucru a contribuit la ura păgânilor faţă de creştini şi la transformarea creştinilor în duşmanii statului. Nu numai poporul de rând, dar şi conducătorii politici şi religioşi ai timpului vedeau, în general, în Creştinism o religie nemaiîntâlnită pentru stat, pentru societate şi cultură. Se admitea ca noua religie (creştină) să fie practicată doar în particular, dar cu respectarea publică a cultului păgân. Răspândirea creştinismului în lumea greco-latină îi nelinişte pe împăraţii romani, creştinii fiind socotiţi un pericol public. De asemenea, critica aspră pe care creştinismul o făcea păgânismului (socotind-o rătăcire, înşelăciune a demonilor, corupţie), întărâta şi mai mult pe păgâni. Creştinii erau văzuţi ca instigatori la revoltă, întrucât ei nu acceptau cultul Cezarului. Ei nu puteau rosti: "*Cezar este Domnul!",* crezul lor ferm era acela că "*Isus este Domnul!".* Statul a văzut în acest comportament un factor de dezechilibru politic. În acelaşi timp, creştinii nu se închinau zeilor protectori ai cetăţilor. Mai mult decât atât, ei predicau revenirea lui Mesia şi instaurarea unei noi Împărăţii. Aceste pretenţii au fost percepute ca o ameninţare la adresa statului şi a sistemului politic. Refuzul de a practica cultul împăratului şi al zeiţei Roma, care constituia de fapt o manifestare de loialitate politică faţă de puterea Romei şi a împăratului, de la care creştinii se sustrăgeau, căci ei adorau pe Dumnezeul cel adevărat, Creatorul cerului şi al pământului, a atras ura din partea păgânilor[20]. Refuzul creştinilor de a adora pe împărat ca zeu era socotit un act de impietate *(sacrilegium)* şi ofensă adusă majestăţii imperiale - *,,crimen lesae religionis et divinitatis"(Tertullian, Apologeticum, XXVII).* Multe practice creştine păreau să confirme autorităţilor romane suspiciunile lor despre neloialitatea creştinilor faţă de stat[21]. Creştinii refuzau în mod consecvent să ofere tămâie pe altarele închinate geniului împăratului, care în minţile oamenilor din perioada imperială de la Caesar August până la Constantin cel Mare, era în mod inseparabil legat de binele statului. Dacă cineva oferea sacrificiu pe aceste altare, putea apoi să practice o nouă religie particulară. Creştinii nu aduceau asemenea jertfe şi ca urmare erau pedepsiţi pentru că nu se conformau uzuanţelor tradiţionale, considerate indispensabile pentru subzistenţa întregii sfere denumite *res publicae.* Cine devenea creştin înceta să mai fie roman, deoarece creştinismul reprezenta o ameninţare pentru cultul oficial de stat[22]. Creştinii ţineau majoritatea întâlnirilor lor noaptea şi în secret. Pentru autoritatea romană aceasta nu putea să însemne altceva decât un complot împotriva siguranţei statului. În Apologia sa, Tertullian demonstrează loialitatea creştinilor faţă de împărat prin faptul că aceştia se roagă pentru sănătatea împăratului şi au simţăminte de apreciere faţă de împăraţi: *,,Noi ne îndeplinim rugăciunile şi bucuria către Împăraţi, ca oameni curaţi, cumpătaţi şi*

cinstiţi"[23]. În concluzie acuzaţiile care se aduceau creştinilor erau fără temei.

b). Cauze religioase. Pe lângă acuzaţiile politice care au declanşat prigoana împotriva creştinilor, au existat şi acuze religioase. Însăşi religia oficială a Imperiului Roman scotea în evidenţă diferenţa dintre cetăţenii *loiali* şi acest *popor nou,* adică creştinii. Toţi cetăţenii romani aveau o datorie publică de a se închina tuturor zeilor – al căror număr creştea odată cu moartea fiecărui împărat roman, considerat de acum unul dintre zei. Oricine nu se închina zeilor şi împăratului era considerat lipsit de religiozitate şi patriotism. Datorită faptului că împăratul îşi aroga uneori funcţii divine, crima de les majestate era considerată capitală. Împăratul era considerat drept *,,Pontifex maximus"* capul suprem al religiei păgâne romane. Cel care nu îl cinstea pe împărat şi nu îl considera pontiful suprem era acuzat şi de ateism, fiindcă nesocotea religia statului roman şi pe întemeietorul acesteia. Tertullian atacă în termeni aspri religia păgână, considerând că nerespectarea zeilor romani nu este o crimă, din moment ce aceştia nu există: *,,Mărturisirea acestor creştini, prin care ei declară că nu există zei, şi în care ei vă spun că nu există decât un Singur Dumnezeu, Dumnezeul pe Care Îl adorăm, este arhisuficientă pentru a ne desvinovăţi de crima trădării, în special faţă de religia romană. Pentru că, este cert dacă nu există nici un zeu, nu există nici o asemenea religie. Dacă nu există o religie, fiindcă nu sunt zei, noi nu suntem vinovaţi de nici o crimă împotriva religiei"*[24]. Dar cum ar fi putut creştinii să-l recunoască pe Cezar ca Domnul lor? *,,Noi îl cinstim pe Caesar ca împărat"* a spus unul dintre martiri, *dar ne închinăm doar lui Dumnezeu"*[25]. Între creştinism şi religiile greco-romane era o mare deosebire. Creştinismul era o religie nouă, monoteistă, spirituală, morală, în timp ce păgânismul era o religie veche, politeistă, idolatră şi imorală. Creştinii nu aveau idoli şi nici multe accesorii pentru închinare. Ei închideau ochii şi se rugau fără a avea vreun obiect vizibil cărora să se roage. Păgânii aveau altare, idoli, preoţi, ritualuri şi jertfe. Romanii nu aveau o înţelegere pentru o religie fără temple, fără reprezentări plastice, fără zei şi jertfe. Ei vedeau în creştinism *,,o superstiţie nouă şi răufăcătoare" (Suetoniu),* o religie suspectă, care voia să înlăture pe toate celelalte şi întâmpina de aceea ura tuturor[26].

Această uriaşă diferenţă a adus asupra creştinilor acuzaţia de ateism. Calamităţile naturale care se abăteau asupra Imperiului Roman, năvălirile barbare, dar şi epidemiile erau atribuite creştinilor care au stârnit mânia zeilor pe care i-au părăsit. Scriitorul Tertullian se adresează astfel romanilor, spunându-le cu ironie: *,,Dacă Tibrul inundă câmpiile, dacă, din contră, Nilul nu se revarsă peste ogoare, dacă cerul nu plouă, dacă se cutremură pământul, dacă este foamete, dacă se iveşte vreo molimă, voi strigaţi îndată: Creştinii la leu! – Christianos ad leonem. Atâţia la unul singur? Vă rog, înainte de împăratul Tiberiu, adică de venirea lui Hristos, câte nenorociri n-au lovit Imperiul şi cetatea Romei?"* (*Apologeticum, XL 2-3)*[27]. În acelaşi timp, invidia preoţilor păgâni, deranjaţi de succesul Evangheliei, nu prevestea nimic bun pentru biserică. Mulţi dintre aceşti preoţi deţineau funcţii de conducere în Senat şi erau întotdeauna gata să dezlănţuie prigoana împotriva creştinilor. O astfel de situaţie este descrisă în cartea Faptele Apostolilor cap. 16, unde se spune că preoţii din Filipi, iritaţi de convertirea unei slujnice ghicitoare, i-au acuzat pe creştini de lipsă de patriotism şi s-au grăbit să-i pedepsească. Necunoaşterea şi neînţelegerea învăţăturii, învierea morţilor şi a cultului, au determinat unele răstălmăciri şi acuzaţii la adresa creştinilor. Credinţa creştină era socotită de păgâni o apostazie de la religia şi tradiţia strămoşilor – *mos majorum,* dispreţul zeilor, ateism şi nelegiuire[28].

c). Cauze morale. Prejudecăţile şi ura păgânilor se manifestau şi în aprecierile lor asupra vieţii morale a creştinilor. Acestea sunt poate cele mai curioase şi periculoase: zvonuri necontrolate, calomnii absurde, care căutau să compromită pe creştini şi să-i facă odioşi societăţii[29]. Faptul că urmaşii lui Hristos se adunau în secret a adus de asemenea acuzaţii morale împotriva lor. S-au răspândit zvonuri că ei practicau incestul, canibalismul şi alte lucruri împotriva naturii. Înţelegerea greşită a Cinei Domnului, în cadrul căreia creştinii *"mâncau şi beau"* trupul şi sângele Domnului Isus, a dus repede la ideea că creştinii ucideau şi mâncau copii ca jertfe pentru Dumnezeu. Expresia *"sărutul păcii"* a fost răstălmăcită pentru a-i acuza pe creştini de incest. Minucius Felix, avocat creştin la Roma în jurul anului 200, consemnează un astfel de zvon în lucrarea lui apologetică numită *Octavus*: "*Aud spunându-se că, împinşi de nu ştiu ce credinţă absurdă, consacră şi adoră capul animalului cel mai demn de dispreţ, măgarul. Relatările despre iniţierea noilor adepţi sunt pe cât de oribile pe atât de notorii. Un prunc, învelit în făină, pentru a-l înşela pe novicele încrezător, este aşezat în faţa celui care trebuie iniţiat în taine. Indus în eroare de grămada de făină, care-l face să creadă că loviturile sale sunt inofensive, novicele, îl ucide pe prunc… Cu toţii sorb lacom sângele copilului, iar trupul său şi-l împart; prin această jertfă*

îşi pecetluiesc legământul şi prin complicitatea la crimă se obligă reciproc la tăcere… Cât despre ospeţele lor, cu toţii le cunosc şi pretutindeni se vorbeşte despre ele… În zi de sărbătoare, se adună pentru ospăţ, cu toţii copiii, surorile şi mamele lor, fiinţe de toate sexele şi vârstele. Iar după ce au mâncat din belşug, când însufleţirea ospăţului atinge culmea şi focul beţiei aprinde patimile incestuoase, asmut un câine legat de candelabru, aruncându-i o bucată dincolo de lungimea frânghiei cu care e legat. Câinele sare, iar lumina care i-ar fi putut trăda se stinge… Atunci se împerechează la întâmplare şi, dacă nu sunt cu toţii incestuoşi în faptă sunt în intenţii"[30].

Nu avea prea mare importanţă faptul că în aceste zvonuri nu era nici o urmă de adevăr. Neînţelegând rostul şi sensul agapei creştine, creştinii erau socotiţi imorali, fiind acuzaţi că la ospeţele comune se dedau la desfrâu şi comiteau chiar incesturi, ca Oedip, regele Tebei. Chemarea Evangheliei la o viaţă de sfinţenie şi la condamnarea păcatului a dat naştere multor nemulţumiri. Petru le-a scris cititorilor săi că păgânii *,,se miră că nu alergaţi împreună cu ei la acelaşi potop de desfrâu şi vă batjocoresc"*(1 Petru 4:4). Creştinii evitau toate lucrurile dragi păgânilor. Epistola către Diognet ne apune că lumea îi urăşte pe creştini pentru că *,,sunt împotriva plăcerilor ei"*[31]. Despre acuzaţiile aduse creştinilor legate de incest şi canibalism vorbeşte şi Tertullian în Apologia sa: *,,Ne socotiţi pe noi cei mai criminali, acuzându-ne că ne omorâm copiii, că facem ospeţe după care ne dedăm la ticăloșii, organizate, ziceţi voi, cu ajutorul câinilor, care, ca niște proxeneţi ai localurilor de noapte, sunt dresaţi să stingă luminile pentru a întinde astfel o perdea discretă peste astfel de plăceri nelegiuite. Astfel de acuzații ne aduceți de multă vreme și totuși n-aveţi nici o grijă să dovediţi faptele de care suntem învinuiţi. De aceea, sau dovediţi-ne, dacă le credeţi, sau încetaţi a mai crede în existenţa lor, dacă n-aţi descoperit nimic"*[32].

Octavius se plângea că bărbaţii creştini *,,se abţin de la plăcerile cuvenite unui gentilom"*[33], adică participarea la spectacole şi la luptele dintre gladiatori. Oamenii au început să vorbească împotriva creştinilor, care denunţau cu fermitate plăcerile lumii. Chiar dacă creştinii se abţineau să participe la manifestările civice în cinstea împăratului şi a zeilor, ei îşi respectau cu conştiinciozitate îndatoririle civice, îşi plăteau taxele şi îşi făceau datoria faţă de Imperiu ca şi cetăţeni civili. Sfântul Iustin Martirul surprinde acest devotament al creştinilor, subliniind că păgânii nu sunt mai corecţi decât creştinii în comportamentul faţă de stat: *,,În ce priveşte dările şi impozitele faţă de cei orânduiţi de către voi, în scopul acesta, noi căutăm pretutindeni şi mai înainte de toţi să ni le plătim, aşa cum am fost învăţaţi de către El. Căci, în vremea aceea, apropiindu-se unii de El, L-au întrebat dacă trebuie să se plătească dări Cezarului. Şi El le-a răspuns: Spuneţi-Mi, ce imagine are gravată pe ea moneda?Iar aceia au zis: a Cezarului. Şi iarăşi le-a zis lor: Daţi, deci Cezarului cele ce sunt ale Cezarului şi lui Dumnezeu cele ce sunt ale lui Dumnezeu. Pentru aceasta noi ne închinăm numai lui Dumnezeu, iar vouă, pe lângă toate celelalte, bucurându-ne, slujim, mărturisind că voi sunteţi împăraţii şi conducătorii oamenilor şi ne rugăm ca, dimpreună cu puterea împărătească, să vă arătaţi a avea şi o judecată înţeleaptă*[34]. Tot Iustin Martirul este de părere că cei mai buni cetăţeni ai Imperiului Roman sunt creştinii, deoarece ei pun mai presus legile divine, pe care le respectă, decât legile omeneşti. Păgânii au fost şi mai ofensaţi de faptul că urmaşii lui Hristos refuzau să profeseze meserii pe care le considerau incompatibile cu mărturia lor. Prejudecăţile şi ura manifestate de păgâni în relaţiile lor cu creştinii au luat forme curioase şi periculoase şi anume: zvonuri necontrolate, calomnii absurde, care căutau să compromită pe creştini şi să-i facă odioşi în faţa societăţii.

d). Cauze sociale. Problemele sociale şi-au adus şi ele contribuţia la cauzele generale ale persecuţiei asupra creştinilor. Clasele dominante vedeau în creştini nişte indivizi vulgari pe care-i dispreţuiau, pentru că se recrutau mai mult din clasele modeste şi pentru că susţineau egalitatea tuturor oamenilor (Coloseni 3:11); păgânismul insista asupra unei structuri aristrocratice a societăţii, în care privilegiaţii erau serviţi de clasele inferioare şi sclavi[35]. Creştinismul era, deci, socotit o religie a sclavilor, ignoranţilor şi a oamenilor inferiori. Nu numai în societate, dar şi în familie, raporturile dintre creştini şi păgâni s-au schimbat datorită unor nemulţumiri, imputări sau discuţii jignitoare. Creştinii erau urâţi de păgâni şi erau socotiţi periculoşi, nebuni, conspiratori şi chiar trădători[36]. Prin urmare, ei erau socotiţi duşmani publici foarte periculoşi. Prin abţinerea lor de la anumite meserii, funcţii, şi distracţiile specifice lumii antice legate de cultul zeilor (luptele cu gladiatori, şi vizite în locuri de desfrâu), prin refuzul unora de a servi în armată, creştinii erau socotiţi de păgâni inutili societăţii, nefolositori în afaceri. Prin urmare, creştinii erau priviţi ca o categorie antisocială: *,,oameni care se pitesc în locuri ascunse, se feresc de lumina zilei, sunt tăcuţi în public, dar guralivi în ascunzișurile lor, oameni care se separă de restul lumii"*[37]. Iustin Martirul arată în Apologia sa că misterul în care este

învăluit cultul creştin constituie şi el un motiv de suspiciune şi de acuzare: *,,şi cele săvârşite şi cinstite în chip public de către voi, ne acuzaţi pe noi că le-am săvârşit, cu luminile stinse şi cufundaţi în întuneric. Dar aceste acuzaţii, în măsura în care noi suntem nevinovaţi a săvârşi asemenea lucruri, nu ne aduc nici o pagubă, ci dimpotrivă, ele păgubesc pe cei care le săvârşesc şi care aduc mărturii mincinoase împotriva noastră”*[38]. Puritatea vieţilor lor era un reproş fără cuvinte la adresa vieţii scandaloase duse de oamenii din clasele superioare. Acest nonconformism faţă de tiparele sociale acceptate a atras asupra lor antipatia celor din jur. Acest lucru i-a făcut pe păgâni să creadă că ei sunt un pericol pentru societate şi să-i caracterizeze ca oameni care urăsc omenirea şi care sunt capabili de a incita masele la revoltă. Minucius Felix arată mentalitatea vremii faţă de abţinerea creştinilor de la manifestările păgâne (împodobirea capului şi împodobirea caselor cu flori). El subliniază faptul că florile erau apreciate de creştini, dar din cauza folosirii lor abuzive de păgâni şi conotaţiei idolatre aduse prin împodobirea templelor, creştinii preferau să nu-şi împodobească casele şi locaşurile de cult: *,,Tot ceea ce este darul de nestricat al lui Dumnezeu nu poate fi stricat de nici o operaţie umană, nici chiar de un rit idolatru..... Totuşi noi creştinii ne abţinem, fiindcă nu dorim să fim părtaşi libaţiilor aduse în onoarea demonilor şi nu dorim să se creadă că ne răzbunam pe religia noastră. Sigur că şi nouă ne plac florile de primăvară, mai ales trandafirul de primăvară, dar şi alte flori, cu cele mai frumoase culori şi miresme; le folosim fie separat, fie în buchete, fie împletim coroane”*[39]. Aceste sărbători religioase combinate cu spectacole publice, teatrale, de circ sau sportive realizate sub deviza *,,panem et circenses”* erau considerate de creştini idolatre. Tertullian credea că jocurile scenice nu afectează numai organele văzului, ci exercită o influenţă asupra sistemului nervos şi asupra sufletului: *,,Actorii repetă gesturi impudice, vorbesc despre invidie şi ură, mişcările şi gesturile sunt stimuli ale sentimentelor respective”*[40]. Filosoful păgân Celsus, cel mai mare adversar doctrinar al creştinismului, aprecia că religia creştină este subversivă şi prea inovatoare. El îi considera pe creştini si pe evrei oameni vicleni, care sub haina inocenţei şi a naivităţii, se întorc de fapt împotriva colectivităţii în care trăiesc[41].

Reprezentativă pentru poziţia societăţii romane faţă de creştinii din Imperiu este *,,Epistola către Diognet”,* care prezintă concepţia romană faţă de creştinism. Se pot afirma prea puţine lucruri în ceea ce priveşte autorul sau locul scrierii. Diognet era un păgân cult, care s-a interesat de religia creştină împotriva căreia avea şi câteva obiecţii. Este una din scrierile cele mai frumoase ale antichităţii creştine, sobră, elevată, scrisă cu stil. Datorită

caracterului său apologetic, este socotită ca făcând parte şi dintre apologii, deşi este încadrată în grupul scrierilor Părinţilor Apostolici. *,,Epistola către Diognet”* consemna următoarele despre creştini: *,,Creştinii nu se deosebesc de ceilalţi oameni nici prin pământul pe care trăiesc, nici prin limbă, nici prin îmbrăcăminte. Nu locuiesc în oraşe ale lor, nici nu se folosesc de o limbă deosebită, nici nu duc o viaţă străină. Învăţătura lor nu-i descoperită de gândirea şi cugetarea unor oameni care cercetează cu nesocotinţă, nici nu o arată, ca unii, ca pe învăţătura omenească. Locuiesc în oraşe greceşti şi barbare, cum le-a venit soarta fiecăruia; urmează obiceiurile băştinaşilor şi în îmbrăcăminte şi în hrană, şi în celălalt fel de viaţă, dar arată o vieţuire minunată şi recunoscută de toţi ca nemaivăzută. Locuiesc în ţările în care s-au născut, dar ca străinii; iau parte la toate ca cetăţeni, dar pe toate le rabdă ca străini; orice ţară străină le e patrie, şi orice patrie le e ţară străină. Se căsătoresc ca toţi oamenii şi nasc copii, dar nu aruncă pe cei născuţi. Întind masa comună, dar nu şi patul. Sunt în trup, dar nu trăiesc după trup. Locuiesc pe pământ, dar sunt cetăţeni ai cerului. Se supun legilor rânduite de stat, dar, prin felul lor de viaţă, biruiesc legile. Iubesc pe toţi, dar de toţi sunt prigoniţi. Nu-i cunoaşte nimeni, dar sunt osândiţi; sunt omorâţi, dar dobândesc viaţa. Sunt săraci, dar îmbogăţesc pe mulţi, sunt lipsiţi de avere dar în toate au de prisos. Sunt înjosiţi, dar sunt slăviţi cu aceste înjosiri; sunt huliţi, dar sunt îndreptăţiţi. Sunt ocărâţi dar binecuvintează; sunt insultaţi, dar cinstesc. Fac bine, dar sunt pedepsiţi ca răi; sunt pedepsiţi, dar se bucură, ca şi cum şi-ar da viaţa. Iudeii le poartă război ca unora de alt neam, elenii îi prigonesc; dar cei care-i urăsc nu pot spune pricina duşmăniei lor*[42].

e). Cauze economice. Creştinismul a atras şi ura celor care pierdeau profiturile, atunci când oamenii se converteau la creştinism. Printre aceştia erau preoţii, vânzătorii de carne jertfită idolilor, constructorii de temple, sculptorii de idoli, vrăjitorii, ghicitorii etc. Pentru unii pierderile profiturilor au stârnit adevărate probleme sociale. Încă pe vremea apostolului Pavel se observă antipatia celor care construiau idoli. Un exemplu în acest sens este incidentul din Efes. Atunci când fabricanţii statuii zeiţei Diana au început să-şi piardă profitul au incitat efesenii la revoltă. (Fapte 19:27). Preoţii, fabricanţii de idoli, ghicitorii de noroc, pictorii, arhitecţii şi sculptorii nu erau prea entuziasmaţi în faţa unei religii care le ameninţa mijloacele de existenţă[43].

Toate aceste consideraţii legate de cauzele persecuţiilor religioase s-au combinat ca să justifice în minţile autorităţilor romane persecutarea creştinilor. Faptul că religia creştină pretindea loialitatea exclusivă a creştinului a ajuns în conflict cu sincretismul păgân şi cu pretenţia de loialitate exclusivă faţă de statul roman. Persecuţia a devenit, în mod natural, parte din politica imperială de păstrare a integrităţii statului roman[44].

Note

[19]Earle E. Cairns, *op. cit.,* p. 81.

[20]Dr. Richard Alderson, *op. cit.,* p. 70.

[21]Ioan Berar, *Cronologia Istoriei Bisericii Creştine de-a lungul secolelor,* Oradea, 2012, p. 82.

[22]Cristian Bădiliţă, Emanuel Conţac, *op. cit.,* p. 47.

[23]*Apologeticum,în româneşte de Eliodor Constantinescu,* Institutul de Editură Creştină, Râmnicul Vâlcii, 1930, p. 40.

[24]Tertullian, *Apologeticum,* XXIV, P.L. 1, 416-421.

[25]Dr. Richard Alderson, *op. cit.,* p. 80.

[26]Prof. Ioan Rămureanu, *op. cit.,* p. 102.

[27]Tertulian, *Apologeticum,* în vol. „Apologeţi de limbă latină”, în col. „PSB” , vol. 3, Editura Institutului Biblic şi de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, Bucureşti, 1981, p. 78.

[28]Prof. Ioan Rămureanu, *op. cit.,* p. 104.

[29]*Ibidem.*

[30]Minucius Felix, *Dialogul Octavius,* în vol. „Apologeţi de limbă latină”, în col. „PSB” , vol. 3, Editura Institutului Biblic şi de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, Bucureşti, 1981, p. 354.

[31]*Epistola către Diognet,* în vol. ,*Scrierile Părinţilor Apostolici*, vol. 1, Editura Institutului Biblic şi de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, Bucureşti, 1979, p. 339.

[32]Tertulian, *Apologeticum,* în vol. „Apologeţi de limbă latină”, în col. „PSB” , vol. 3, Editura Institutului Biblic şi de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, Bucureşti, 1981, p. 79.

[33]Dr. Richard Alderson, *op. cit.,* p. 81.

[34]Sfântul Iustin Martirul şi Filosoful, *Apologia întâi,* XVII, p. 37.

[35]Earle E. Cairns, *op. cit.,* p. 84.

[36]Ioan Rusu, Valentin Niţu, *Cultură şi civilizaţie creştină,* Editura Pro Universitaria, p. 34.

[37]*Ibidem.*

[38]Sfântul Iustin Martirul și Filososoful, *Apologia întâi,* traducere pr. prof. Olimp N. Căciulă, în vol. „Apologeți de limba greacă”, col. „Părinți și Scriitori Bisericești (PSB)”, vol.2, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 1980, p. 43.

[39]Marius Ţepelea, *Biserica şi Statul Roman în primele trei secole,* Editura Emia, Deva, 2005, p. 57.

[40]Tertullian, *De spectaculis,* 17, P.L. 1, 649-650.

[41]Origen, *Contra Celsum,* III, 5, P.G. 925-926.

[42]*Epistola către Diognet,* în vol. ,*Scrierile Părinţilor Apostolici*, vol. 1, Editura Institutului Biblic şi de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, Bucureşti, 1979, p. 340.

[43]Earle E. Cairns, *op. cit.,* p. 85.

[44]*Ibidem.*

MOTORSPORTUL ARGEȘEAN SE CONJUGĂ LA... TRECUT (XVII)

ing. Nicolae COSMESCU

Un început cu final de tragedie antică!

Primul campionat al întrecerilor rutiere naționale a avut loc în 1969, și se încheia cu perla coroanei, ,,Raliului României”. O competiţie-maraton de circa 1700 km, căreia îi fusese stabilit statul major în capitala Argeşului, ca un omagiu adus celor care de mai puţin de un an demaraseră producţia de autoturisme de oraş în ţara noastră. Iar uzina s-a implicat cu hotărâre în organizare. În zilele premergătoare startului, Piteştiul era parcă în sărbătoare, conectat deplin la grandoarea evenimentului. O mulţime imensă invadase “Strada Mare”. Curiozitatea le era stârnită de maşinile de concurs, parcate în jurul Casei Armatei. Renault-uri, BMW-uri, Fiat-uri de toate felurile captau atenţia. Printre ele, Daciile 1100 ale piteştenilor ţineau capul de afiş, produceau o puternică emulaţie, generau euforie. Atrăgeau ca un magnet. Din păcate, dacă la celelalte autoturisme puteau fi văzuţi şi sportivii în jurul lor, răspunzând cu amabilitate întrebările curioşilor, lângă maşinile uzinei era un singur sportiv: Ion Răuţă. Fie că era “de serviciu”, ceilalţi fiind acaparaţi de familie sau prieteni, fie că avea o înclinaţie aparte spre *public relation*, Răuță, o figură agreabilă, nu era deloc jenat de lipsa companionilor săi. Din contră, era deosebit de volubil.

Start festiv, la uzină. Start tehnic, din centrul Piteştiului. O mare de oameni alcătuiau un culoar viu prin care automobilele plecau pentru a se întrece. E extrem de dificil să fii în mijlocul unei asemenea mulţimi. Este apăsător. În acele momente, puţini sunt capabili să privească spre public. Dar mai departe, pe diversele dealuri unde sunt programate cele câteva probe speciale, publicul e mult mai puţin numeros. Acolo presiunea

Cu Ilioaea în fruntea tuturor, participanții din 1969 iau startul festiv.

e de altă natură. De acum, însă, lucrurile vor începe să ia altă turnură. “Raliul României” e cursa anului, iar pentru cei de la uzină, chiar mai mult. Mai ales că începea şi se termina la Piteşti. Oricât de tari ai avea nervii, nu te poţi sustrage unei asemenea presiuni puternice. Mircea Ilioaea pornea drept mare favorit la titlul de campion absolut. Era mult prea ambiţios pentru a nu spera să tranşeze în favoarea sa soarta titlului. Se pregătise intens pentru acest moment. El, copilotul, şi, împreună, maşina.

Cronica timpului ne dezvăluie că pe primele trei din cele cinci întreceri de viteză în coastă prevăzute în program (toate în afara Argeșului), Ilioaea s-a bătut admirabil cu Florin Popescu, al cărui Renault 8 Gordini trimitea la sol de două ori mai mulţi cai-putere decât Dacia sa. Iar Aurel Puiu, rivalul său la titlu, avea faţă de el doar două secunde avans. Secunde ce nu reprezentau mare lucru. Doar un imbold moral deloc neglijabil. Care-i dovedea piteşteanului că se poate.

Din nefericire, cursa în sine, în care toată suflarea argeşeană implicată direct sau nu îşi pusese speranţa în victoria noilor idoli, nu avea să se finalizeze aşa cum şi-a dorit şi imaginat. După ce se luptase homeric, de la egal la egal cu Aurel Puiu, Ilioaea face o incredibilă eroare de apreciere pe proba numărul patru, urcarea Oituzului, venind dinspre Moldova?! Un traseu pe care-l parcursese de zeci de ori până atunci. Un traseu familiar, “de casă”, putem zice, care-i venea ca o mănuşă. Aici, strategul din el decide să angajeze bătălia decisivă. Să obţină un ecart de timp suficient, care să-l pună la adăpost de neajunsurile pe care i le putea produce circuitul din Piteşti, ştiindu-i-se reticenţa pentru astfel de întreceri. Altfel spus, dorea să-şi asigure supremaţia de o aşa manieră încât ea să nu-i fie afectată de foarte posibila înfrângere în faţa lui Puiu, pe străzile piteştene. În aşteptarea startului “pe Oituz”, inginerul Mircea Ilioaea îşi uşurează la maximum maşina. “Am aruncat până şi pantofii”!! “Dar şi benzina”, îşi aminteşte Ion Gîrjoabă. O decizie halucinantă, din categoria celor ce schimbă hotărâtor soarta evenimentelor. Teoretic, nu greşise cu nimic. Întrunise toate condiţiile pentru a se impune în faţa rivalului. Poseda o opţiune serioasă în dobândirea victoriei. Cel puţin teoretic! Desigur, exista şi un risc. De moment şi el doar prezumtiv.

Se dă startul. Dacia piteştenilor Ilioaea şi Man atacă demenţial virajele. Agilitatea pe care l-o conferă “uşurarea” le creează celor doi o stare vecină cu euforia. Erau aproape convinşi că vor câştiga titlul. ...Mai puţin de un km până la sosire. Dacia 1100 parcă nu rulează, parcă zboară. Mircea atacă în forţă unul dintre ultimele viraje, dar motorul începe să… ”tuşească”, şi curând se opreşte!? Lovitură de teatru! Iniţiativa de a arunca şi benzina se dovedeşte a fi fost nefericită.Chiar fatală! “Un litru îmi mai trebuia”, recunoaşte autorul, cu o amărăciune ce nu poate fi disimulată nici după ani buni de atunci. “M-am învins cu propriile mele arme”, este concluzia sa asupra acelui moment terifiant, în care o soartă injustă l-a făcut să plonjeze din înaltul cerului, direct în infern. A pierdut minute

1997. Parc închis în centrul Piteștiului.

bune până a primit nişte benzină, cu care să-şi încheie proba. Au trecut minute bune până a parcurs acele ultime sute de metri, câte mai rămăseseră. Au trecut pe lângă el şi foarte mulţi concurenţi. Cursă compromisă, campionat sfârşit. Iar în loc să ajungă la Piteşti în fruntea tuturor, soseşte ultimul. Onoarea uzinei va fi salvată, însă, de celelalte două echipaje. Al virtuozului în ale pilotajului, Ion Răuță, şi cel al acrobaticilor fraţi Morassi. Raliul se încheie în ziua următoare, cu organizarea unei întreceri de viteză în plin oraş. Cea mai memorabilă figură dintre localnici a făcut-o tot Răuţă. Aflat într-o formă splendidă. Locul trei în clasamentul general al cursei de viteză şi al patrulea într-un astfel de raliu, sunt rezultate mai mult decât entuziasmante.

Superficialitatea costă

În 1985, raliul este pentru prima dată localizat la Câmpulung-Muscel. Și prin consecință imediată și directă e numit "ARO". Era ultima etapă, iar avansul uriaș al lui Ştefan Vasile față de Balint și Nuţă, îl metamorfoza în virtual campion absolut. Îi permitea să meargă ca la plimbare. Celor doi urmăritori rămânându-le doar speranţa la celelalte locuri din vârful ierarhiei.

Numai că pentru Florian Nuţă, chiar şi această superbă perspectivă devine la un moment dat himerică. Imposibilă! Cu câteva zile înaintea plecării la Câmpulung-Muscel, în timp ce parcurgea Valea Oltului la o viteză demnă de un adevărat campion, este surprins de radar. Mai mult, ignoră şi semnalele de oprire. Se trece imediat la o urmărire ca-n filme, dar fără succes pentru miliţieni. În schimb, la ieşirea din Piteşti nu poate depăşi "barajul" ce fusese organizat în "cinstea" sa. Şi se alege cu permisul de conducere suspendat! Iar drept consecinţă secundară, dar parşivă, nu mai putea lua startul in raliu! De moment, nu disperă. Unchiul său era temutul general Nuţă, pe atunci şeful Miliţiei Române. Din păcate, mai înainte ca tatăl lui Florian să ajungă la acesta, pentru a-l convinge să-i faciliteze reprimirea permisului, un subofiţer şi raportase incidentul, încât generalul a aplicat legea până la capăt. Fără clasicele "nepotisme".

Cel care avea să-l salveze, obţinându-i o autorizaţie valabilă doar 48 de ore, pentru zilele de validare a documentelor şi cursa propriu-zisă, a fost un ofiţer din cadrul serviciului de circulaţie al Capitalei, care cocheta și el cu întrecerile de viteză. Dar deplasarea, recunoaşterea şi "antrenamentul" pentru "Raliul ARO", Nuță le-a făcut ca un băiat cuminte, pe scaunul din dreapta.

Întrecerea ce a avut loc a fost una antologică. Apoteotică pentru întreaga sa carieră. Rar se poate vedea o asemenea reuşită. Cu siguranţă că nici nu se gândea la titlu când l-a văzut pe Balint abandonat, după numai trei probe speciale. Câţiva km mai departe, are o surpriză uriaşa. Îi vede pe Vasile şi navigatorul acestuia alergând să pună apă la motor! După care, nu mult mai târziu, va avea bucuria de a-i găsi traşi definitiv pe dreapta! Acum, da! Se putea gândi la titlu. Ştia că are şanse mari

Titi Aur pe asfaltul din vecinătatea lacului Vidraru.

să-l cucerească, întrerupând astfel tradiţia titlurilor ce luau calea Argeşului. Numai că nu era suficient să ajungă cu bine la sosire. Trebuie să lupte până la capăt şi să-l învingă pe cel de-al treilea mare pilot al IAP-ului, Urdea. Altfel, nu era posibil. Era o provocare pe care nu o putea evita. Nuţă angajează cu orice risc lupta şi, în urma unei evoluţii excepţionale, învinge. Câştigă raliul şi campionatul!

Ambiţiile sale şi ale lui Radu Dumitriu fuseseră răsplătite din plin. Lui Vasile şi celui din dreapta sa le-ar fi fost de ajuns şi o clasare pe locul 32, pentru a deveni campioni. Numai că, titlul în acel an fusese ursit altora.

Pentru marii favoriți la titlu, nimic nu părea să îi pună pe gânduri. Iar la finalul ce le era hărăzit, nici în gândurile cele mai sumbre nu-și găseau loc. Pentru ei, cursa a început într-o atmosferă de beatitudine, confirmată chiar de prima probă, pe care au câștigat-o. Numai că, acest succes avea să fie şi ultimul. Imediat după ce au terminat speciala, echipajul constată că temperatura apei creşte ameninţător. Se pierdea lichid de răcire! Opresc maşina din ce în ce mai des, completează apa în speranţa că vor depăşi momentul. Dar nu va fi aşa. Porul din chiulasă îşi continuă opera distructivă. Le ruinează cursa, obligându-i la abandon!!

Acest KO tehnic, suferit de Vasile şi navigatorul său, are şi o explicaţie. La fel de ciudată şi ea. În loc ca pentru cursă să pună, “o chiulasă nouă, din prudenţă, strict de serie”, după cum spune Scobai, între timp pilotul i-a vizitat, şi a cerut să i se monteze o chiulasă preparată pentru cursă. Ceea ce s-a şi întâmplat. O confirmare, spune tot cel citat, că pentru ce “a tratat superficial a plătit un preţ mult prea scump”.

Întâmplări extreme

Înaintea “Raliului Argeşului”, penultima probă calificativă a anului 1993, Balint (Automobile Dacia) era pe locul al treilea, la egalitate cu Göllner, dar la nu mai puţin de 50 de puncte de liderul Toma, pricipalii favoriţi la titlu. 50 de puncte însemnau aproape cuantumul cu care era gratulat învingătorul unui raliu.

Mai trebuie spus că această competiţie îşi făcuse reintrarea în calendar, încât pentru doi din trioul braşovean de care tocmai am amintit constituia o premieră absolută. Din 1979, Piteştiul nu mai fusese gazda unei asemenea manifestări sportive! Pentru Balint, nu. Îi ştia şi fără dictare fiecare viraj. Că el a fost învingătorul, nu trebuie să vă surprindă. Trebuie doar admirat efortul superb făcut de acesta, pentru care cursa argeşeană nu a fost deloc un galop de sănătate. După primele patru probe, toate pe asfalt, Balint era pe locul patru, la 1’40’’ de Göllner. Iar pe următoarea, are neşansa să i se monteze pneuri cu o presiune neadecvată, încât mai cedează câteva secunde liderului. Dar a venit macadamul, în care era greu oricui să-i facă faţă. Mai ales pe un traseu “de casă”. După doar două speciale, ecartul între cei doi protagonişti a scăzut violent: îi mai despart doar două secunde!! Göllner, sigur de el, după cum decursese până atunci întrecerea, îşi redusese serios ritmul. Din clipa aceea, succesul devenea posibil pentru Balint. Iar el joacă totul cu maximă determinare. Pe ultima probă, deşi loveşte cutia de viteze, câştigă cu un avans demn de zilele sale de excepţie: 40 secunde!! Iar o dată cu aceasta, cursa.

*

Pentru echipa IATSA Pitești, 1993 n-a avut nimic marcant. În sensul bun. Altfel, în chiar cursa de la Piteşti, m-am văzut nevoit să suspend pentru o etapă unul dintre cele mai slabe cupluri ale formației. Numele nu sunt importante. Dar după ce că aceștia erau pe la coada clasamentului, au mai şi făcut mare tărăboi (pentru că ar fi fost victimele nu ştiu cărei nedreptăţi?!), tocmai când s-au oprit pe podiumul festiv, de sosire. Punctul final al raliului. Podium plasat, evident, în centrul oraşului. Unde era şi lume multă. Gest absolut gratuit, pentru care au luat o etapă suspendare. Practic, la încheierea acelui campionat din 1993, am dispărut şi noi, IATSA, ca echipă. Agonizasem deja suficient pentru a mai încerca să supraviețuim.

*

De atunci și până acum, pe meleagurile noastre s-au mai disputat 15 raliuri. Aproape jumătate dintre ele câştigate de Aur, iar restul de alții. Dintre care unii nu erau cetățeni români! Ștefan Vasile a fost singurul component al unei echipe din Argeș care s-a mai impus “acasă”. S-a întâmplat acum 24 de ani!! Cântecul de lebădă s-a auzit la începutul lui noiembrie 2010. În anul următor întrecerea nu s-a mai ținut. Marele sprijinitor al acesteia, președintele C.J., fiind “indisponibil”, nimeni nu s-a mai preocupat de repararea din timp a drumurilor pe care urmau să se țină probele. Care au fost considerate improprii parcurgerii la viteze ridicate. Iar raliul “a sărit din calendar”. Și așa a rămas până în ziua de azi.

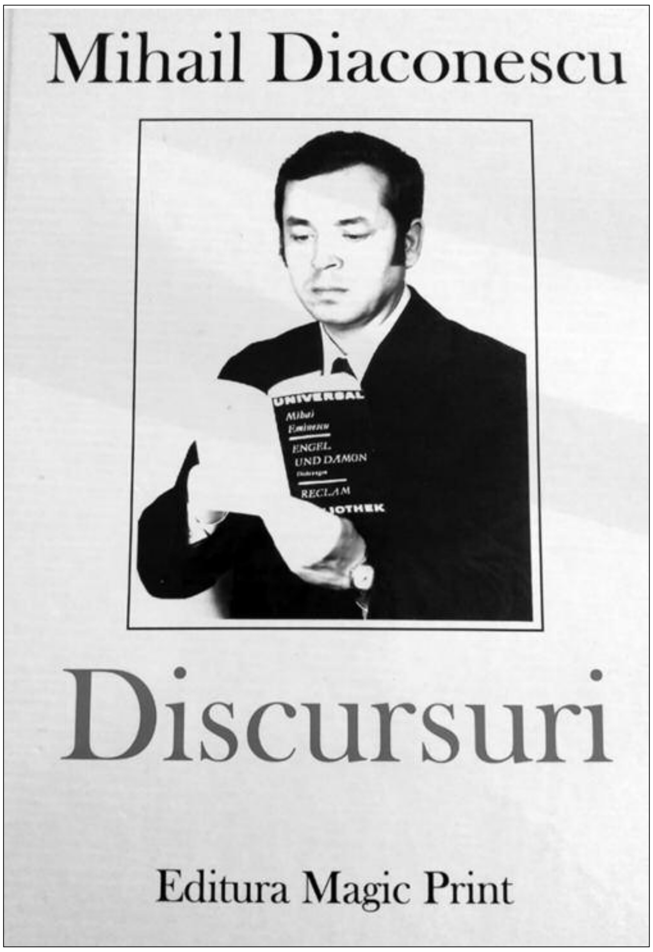
Discursuri-Mihail Diaconescu

dr. Marin TOMA

Sacrificiul este, într-adevăr, un roman care mă reprezintă. El exprimă modul cum eu înțeleg relația atotputernică, de o inepuizabilă complexitate, dintre istorie și spiritualitate în viața neamului românesc. Este o spiritualitate străveche, fundamentată și întărită de trăirea firească a valorilor creștine și identitare, a demnității, de patosul libertății, de o solidaritate mereu activă, pe care nici cele mai teribile încercări ale istoriei n-au putut s-o zdrobească. Cred că este important să mărturisesc aici și acum faptul că am început să înțeleg marea forță spirituală a neamului românesc hristofor călătorind prin satele și orașele, prin văile, munții și dealurile, prin locurile nimbate de o glorie nepieritoare ale Bihorului. Aceste călătorii care m-au transformat în bine și m-au zidit sufletește, au fost principalul suport documentar în anii în care am stat la masa de scris, în fața foilor albe, ca să gândesc și să elaborez Sacrificiul. (...)

Solidaritatea este, într-adevăr, o mare sursă de putere, de rezistență în timpuri rele și de împlinire a unor nobile țeluri naționale și morale. Solidaritatea susține forța coezivă și sentimentele de fraternitate ale oamenilor puși în situații grele. Ea implică mai ales ceva din dimensiunea spirituală a existenței umane. Ceea ce este spiritual în oameni arată însă dimensiunea religioasă, respectiv metafizică a existenței lor. Ceea ce este spiritual în om conlucrează cu harul divin revărsat asupra lui. Prin trăirile lui spirituale, mai mult decât prin alte puteri, omul se înalță spre divinitate. Spiritul lucrează în lume, în istorie, în unele evenimente, în unii oameni, în unele acte de cultură, în unele opere de artă demne de acest nume. Fără să ne situăm într-o perspectivă religioasă, respectiv metafizică, ideea de spirit și cea de istorie nu pot fi înțelese (Mihail Diaconescu).

Nu cu multă vreme în urmă, am fost binecuvântat prin primirea celui mai recent volum semnat de Mihail Diaconescu. Un buchet de discursuri, mai vechi și mai noi, care se împletesc armonios – ca toate textele diaconesciene, de altfel- și care dau din nou seama marelui talent scriitoricesc de care face dovadă de decenii bune Mihail Diaconescu. Regăsim în paginile cărții *Discursuri,* apărută la Onești, Editura Magic Print, 2018, cuvântări ținute în numeroase zone ale țării: Chișinău (noi considerăm orașul acesta tot în țara noastră), Pitești, Vulturești (jud. Argeș), București, Oradea, Brad, Sibiu, Câmpulung-Muscel. De asemenea, universul spațial, la fel de important pentru retorica unui discurs public, este și el la fel de variat: săli universitare, biblioteci, săli de teatru, spații hoteliere, spații publice deschise (adunări publice la Brad, Câmpulung-Muscel, Vulturești), precum și unele care inspiră respect și solemnitate: Sala ”Cerchez” a Palatului Prezidențial Cotroceni, Palatul Patriarhal din București, Casa Armatei din Sibiu.

Discursurile rostite de Mihail Diaconescu sunt motivate diferit: lansări de carte (ale domniei sale, dar și ale altor autori- trei astfel de discursuri se regăsesc în prezentul volum); primirea unor titulaturi onorante precum doctor *honoris causa*

(Universitatea din Oradea, Universitatea din Pitești), cetățean de onoare al localităților Brad, Vulturești, Câmpulung-Muscel și al județului Argeș, premiul de excelență pentru meritul de a fi înființat revista *Argeș*, Crucea Dobrogei pentru merite deosebite în slujba Bisericii și a neamului românesc.

Volumul de cuvântări al lui Mihai Diaconescu începe cu un admirabil text dedicat conceptului de discurs, istoriei retoricii în lume și în spațiul românesc. În toate textele scrise de autor, mai ales în discursuri și interviuri, acesta nu doar dezvăluie ideile, credințele, valorile sale, ci ține adevărate prelegeri culturale cu privire la realitățile istorice analizate. Nu puține sunt discursurile din cartea supusă atenției noastre, fideli cititori diaconescieni, care să nu aibă și fragmente consistente cu bibliografie pentru aprofundarea temelor abordate de Mihail Diaconescu.

După cum autorul mărturisește, pentru personajele sale, politica este vocație, știință, trăire, conștiință, artă și construcție în beneficiul națiunii.

”*Romanul ca formă de mare amploare a genului epic în proză, ca manifestare concretă a necesității mele de a comunica sufletește cu lumea în care trăim, ca desfășurare imaginară de evenimente simbolice, ca adevăr și ideal artistic este și modalitate de cunoaștere și autocunoaștere. Fiecare dintre romanele pe care le-am publicat exprimă o acumulare tenace de date documentare, de trăiri artistice și, totodată, o esențializare a experienței mele de viață. Doresc ca romanele mele să fie parte dintr-o construcție mai amplă, pe care în diferite texte cu caracter programatic o numesc ”fenomenologia epică a spiritului românesc”. Doresc ca această fenomenologie epică să exprime esența spiritualității românești, pe care eu o înțeleg ca reuniune de eroic, tragic, moral, misionar, sacru, spiritual și sublim. De aceea cărțile mele comunică strâns între ele. Ele arată că scriu o literatură cu program. Este o literatură tezistă, demonstrativă, în care romanele-parabolă dezbat probleme morale și spirituale”.*

Mihail Diaconescu ne vorbește despre harta istorică și spirituală a Dobrogei creștine, admirabilele valori literare și culturale ale spațiului daco-roman, valorile fundamentale ale identității și statalității românești în Evul Mediu; importanța deosebită a Academiei Domnești de la Putna pentru ceea ce înseamnă muzica psaltică românească și nu numai; figuri uitate ale istoriei, adevărate repere morale, valori nepieritoare ale neamului românesc ce se constituie în pilde pentru prezent (amintim aici doar trei dintre ele: Vasile Țepordei, teolog și gazetar, ieromonahul Sofronie de la Ciora- jud. Alba și mult mai cunoscutul Grigore Alexandru Ghica al X-lea- o împletire între trăire morală, civică și patriotică).

Excelente paginile de discurs în care, pornind de la romanul ”Culorile sângelui” și de la personalitatea fascinantă a lui Pârvu Mutu, autorul ne conduce ca

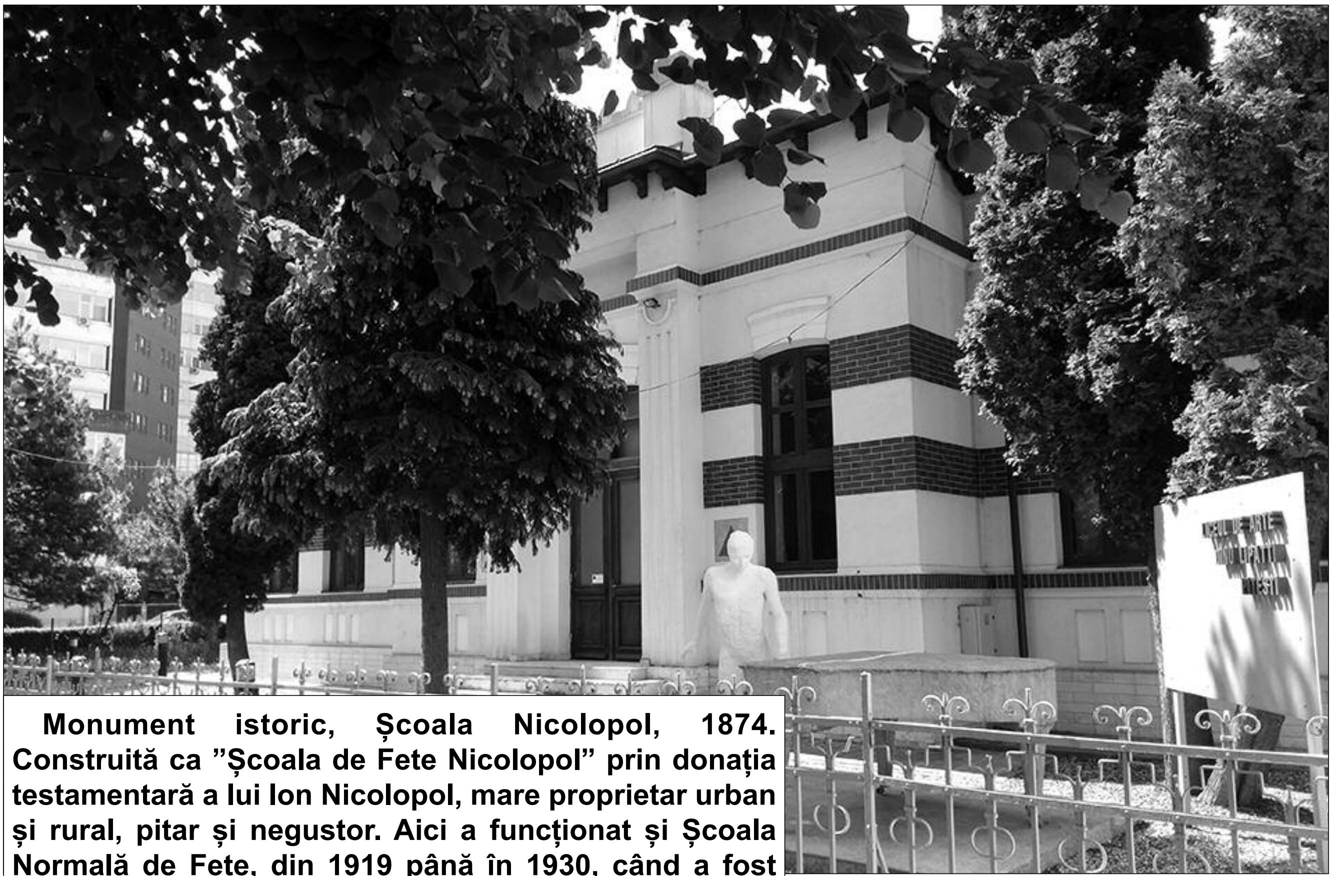
o gazdă primitoare prin istoria medievală a artei românești, cu popasuri îndelungate asupra stilului brâncovenesc. Poate cel mai bine despre importanța culturală și istorică a anumitor spații geografice a scris Dan Horia Mazilu; Mihail Diaconescu ne oferă în discursul dedicat Munților Apuseni, un discurs ținut în fața publicului larg din Brad venit să asiste la dezvelirea în centrul municipiului a monumentului *Lupa Capitolina,* prilej cu care romancierul a primit distincția de cetățean de onoare, o pledoarie pentru regăsirea aici a panteonului spiritulității românești.

Paginile discursurilor se citesc ușor, se citesc cu bucurie și cu dorință de cunoaștere. Ele împletesc mărturisirile autorului cu privire la istoriile scrierii romanelor sale, cu felul în care acesta înțelege misiunea literaturii și a artei în general. În toate textele scrise de Mihail Diaconescu, în felul în care îți vorbește, atunci când ai bucuria de a-l întâlni față către față, descoperi trăiri comune: omul Mihail Diaconescu și scriitorul Mihail Diaconescu au aceleași valori morale și poate mai mult decât orice altceva, a-ți fi fidel ție însuți este povața care *respiră* cu putere din toate scrierile sale.

Biserica armenească ”Sfântul Ioan Botezătorul”, monument istoric, construită prin contribuția comunității armene în urma aprobării primite în 1857 de la Ministerul Cultelor și sfințită în 1858.

Monument istoric, Școala Nicolopol, 1874. Construită ca ”Școala de Fete Nicolopol” prin donația testamentară a lui Ion Nicolopol, mare proprietar urban și rural, pitar și negustor. Aici a funcționat și Școala Normală de Fete, din 1919 până în 1930, când a fost desființată. Azi, Liceul de Artă ”Dinu Lipatti”

Casa Mamulea, monument istoric. Locuința familiei piteștene Mamulea, construită la sfârșitul secolului al XIX-lea, probabil de către Spirea Mamulea, atestat ca proprietar al unui hotel în 1867 și al unui han in 1912.

(sursa: http://mapio.net)

Gara din Pitești

